

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Plzeň 2019

Bc. Markéta Vyšatová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra ústavního a evropského práva

Studijní program Právo a právní věda

Studijní obor Právo

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Ochrana práv dítěte

Zpracovala: Bc. Markéta Vyšatová

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Zuzana Vostrá, Ph.D.

Plzeň 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem „*Ochrana práv dítěte*“ vypracovala zcela samostatně za použití pouze uvedených zdrojů v souladu s pravidly odborné vědecké práce.

Plzeň březen 2019

Bc. Markéta Vyšatová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala JUDr. Zuzaně Vostré, Ph.D., své vedoucí diplomové práce, za cenné rady i připomínky, které mi v průběhu vedení diplomové práce poskytovala.

ÚVOD	1
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	3
1.1 DÍTĚ	3
1.2 PRÁVA NÁLEŽEJÍCÍ DÍTĚTI	4
1.3 RODINA	5
1.4 NEJLEPŠÍ ZÁJEM DÍTĚTE	6
2 HISTORICKÝ VÝVOJ	10
2.1 PRÁVO PŘIROZENÉ A PRÁVO POZITIVNÍ	10
2.2 HISTORIE LIDSKÝCH PRÁV	12
2.2.1 <i>Antika</i>	12
2.2.2 <i>Středověk</i>	12
2.2.3 <i>Novověk</i>	12
2.2.4 <i>Nejdůležitější dokumenty 20. století</i>	14
2.2.5 <i>Historie lidských práv na území České republiky</i>	15
2.3 HISTORIE PRÁV NÁLEŽEJÍCÍCH DÍTĚTI	16
2.3.1 <i>Vznik Úmluvy o právech dítěte</i>	18
2.3.2 <i>Situace v Evropě</i>	19
3 VNITROSTÁTNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA VZTAHUJÍCÍ SE K OCHRANĚ PRÁV DÍTĚTE	20
3.1 ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY	20
3.1.1 <i>Úvodní klauzule</i>	21
3.1.2 <i>Základní principy ČR</i>	21
3.1.3 <i>Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku</i>	22
3.1.4 <i>Soudní ochrana základních práv a svobod</i>	22
3.1.5 <i>Mezinárodní smlouvy z pohledu Ústavy ČR</i>	23
3.2 LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD	24
3.2.1 <i>Rodinné právo z pohledu Listiny základních práv a svobod</i>	26
3.3 OBČANSKÝ ZÁKONÍK	30
3.3.1 <i>Rodiče a dítě – obecná ustanovení</i>	31
3.3.2 <i>Osobní jméno a příjmení dítěte</i>	32
3.3.3 <i>Rodičovská odpovědnost</i>	33
3.3.4 <i>Vyživovací povinnost</i>	34
3.3.5 <i>Zvláštní opatření při výchově dítěte</i>	34
3.4 ZÁKON O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ	35
3.5 ZÁKON O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE	36
4 MEZINÁRODNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA VZTAHUJÍCÍ SE K OCHRANĚ PRÁV DÍTĚTE	38
4.1 ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE	38
4.1.1 <i>Základní principy Úmluvy o právech dítěte</i>	39
4.1.2 <i>Členění Úmluvy o právech dítěte</i>	40
4.1.3 <i>Opční protokol k úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů</i>	41
4.1.4 <i>Opční protokol k úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie</i>	42
4.1.5 <i>Opční protokol k úmluvě o právech dítěte zavádějící postup předkládání oznámení</i>	42
4.1.6 <i>Propojení Úmluvy o právech dítěte s českým právním řádem</i>	43
4.2 SVĚTOVÁ DEKLARACE O PŘEŽITÍ, OCHRANĚ A ROZVOJI DĚTÍ	44
5 OCHRANA PRÁV DÍTĚTE Z POHLEDU EVROPSKÉ UNIE	46
5.1 EVROPSKÁ ÚMLUVA O OCHRANĚ LIDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÍCH SVOBOD	48
5.1.1 <i>Právo na respektování rodinného a soukromého života</i>	49
5.2 EVROPSKÁ SOCIÁLNÍ CHARTA	51
5.3 LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE	52
5.3.1 <i>Práva dítěte</i>	53

6	NEJLEPŠÍ ZÁJEM DÍTĚTE V SOUVISLOSTI S JUDIKATUROU ÚSTAVNÍHO SOUDU A EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA.....	54
6.1	JUDIKATURA ÚSTAVNÍHO SOUDU	55
6.1.1	<i>Nález Ústavního soudu – sp. zn. I. ÚS 2482/2013.....</i>	58
6.2	JUDIKATURA EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA.....	59
	ZÁVĚR.....	62
	RESUMÉ.....	66
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	67
	MONOGRAFIE A KOMENTÁŘOVÁ LITERATURA	67
	PRÁVNÍ PŘEDPISY	69
	ODBORNÉ ČASOPISECKÉ A INTERNETOVÉ ČLÁNKY.....	71
	SOUDNÍ ROZHODNUTÍ.....	72
	INTERNETOVÉ ZDROJE	73

Seznam zkratek

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

EÚLP – Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod

LZPEU – Listina základních práv Evropské unie

LZPS – Usnesení č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

ObčZ – Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

TrZ – Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

ÚPD – Úmluva o právech dítěte

Ústava ČR – Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb. ze dne
16. prosince 1992, Ústava České republiky

ZOR – Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině

ZOSPOD – Zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Úvod

Ochrana práv dítěte je společensky důležitá, avšak velice opomíjené téma. Často se stává, že při rozpadu manželství není brán dostatečný zřetel právě na ochranu práv samotného dítěte. Manželé se v kritické situaci svého manželství snaží co nejdříve vyřešit situaci mezi sebou a na děti již není brán patřičný ohled. Statistiky Českého statistického úřadu ukazují jasně, že v roce 2017 bylo uzavřeno 52 567 sňatků a 25 755 manželství bylo rozvedeno, z toho podíl rozvedených manželství s nezletilými dětmi byl 59 %.¹

Ochrana práv dítěte však nesouvisí pouze s rozpadem manželství, coby fundamentální lidské právo zde existuje již v době samotného narození dítěte, ba dokonce, v souladu s čl. 6 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále také „LZPS“): „Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.“², již v prenatálním období.

Vzhledem k tomu, že tato problematika je velice široká, zaměřím se především na nejlepší zájem dítěte, právě ten v kontextu péče o dítě zaujímá prioritní postavení. Dále detailně rozeberu právo na péči a výchovu dítěte oběma rodiči. Pro lepší a komplexnější výklad, pochopení a následné zhodnocení dané problematiky je nezbytné vysvětlit základní pojmy, které se celou oblastí prolínají a samozřejmě nelze opomenout ani historický vývoj, jenž bude mapovat, jakým způsobem se ochrana práv dítěte vyvíjela, a zároveň tak přispěje k úplnému porozumění znění současných právních předpisů.

Stěžejní částí této diplomové práce je komplexní souhrn současné právní úpravy. Dostanu se tedy nejen do roviny tuzemské právní úpravy, ale také mezinárodních úmluv, zejména k Úmluvě o právech dítěte (dále také „ÚPD“), která byla přijata Valným shromážděním OSN dne 20. 11. 1989. Jelikož je Česká republika ode dne 1. 5. 2004 členem Evropské unie, je potřeba zmínit právní předpisy EU související s ochranou práv dítěte a zároveň i Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod (dále také „EÚLP“). Ačkoliv se jedná o dokument, jenž byl vytvořen organizací odlišnou od Evropské unie, a to Radou Evropy, Evropská unie jej uznává a hojně používá. Tento komplexní pohled bude

¹Statistická ročenka České republiky - 2018: Statistical yearbook of the Czech Republic - 2018. Praha: Český spisovatel, 2018. s. 132–133, ISBN 978-80-250-2868-1. ISSN 1211-4812.

²Citováno z: FLEGL, Vladimír. Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv. Praha: C.H. Beck, 1997. Zákony s poznámkami (C.H. Beck), s. 46, ISBN 80-7179-125-3.

podpořen judikaturou Ústavního soudu České republiky a Evropského soudu pro lidská práva, jež je v dnešní době již velice bohatá a jako taková poslouží k lepší představitosti a umožní porozumění tomuto tématu. V rámci judikatury Ústavního soudu rozeberu Nález ÚS z 26. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 2482/13., jež pojednává o střídavé výchově a z mého pohledu je přelomový. Právě tento nález se vztahuje k nejlepšímu zájmu dítěte a souvisí s právem dítěte na výchovu oběma rodiči. Následně dojde ke zhodnocení celkové právní úpravy s ohledem na příčinnou judikaturu.

Cílem této diplomové práce je tedy poskytnout komplexní analýzu právní úpravy ochrany práv dítěte s ohledem na předmětnou judikaturu týkající se rodičovské péče o dítě a práva dítěte být vychováván oběma rodiči, jež tuto problematiku dotváří a následně na základě toho poukázat na sporné aspekty této úpravy.

Přestože je práce psána na katedře ústavního a evropského práva, považuji za nutné proniknout i do jiných oblastí práva, a to zejména do práva rodinného, jelikož tento institut je s ním velmi úzce spjat a bez zapracování rodinného práva by komplexní náhled v tématu ochrana práv dítěte nebyl dostatečný.

Při zpracování této diplomové práce je používána převážně metoda analýzy v souvislosti s deskriptivní metodou. Dále je uplatňována metoda dedukce a konečně i syntézy. Budu vycházet zejména z jednotlivých právních předpisů a jejich komentářů. Neopomenu ani odborné publikace nebo články z odborných časopisů. Hojně využiji taktéž judikaturu jednotlivých soudů, a to nálezy Ústavního soudu a rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva.

Toto téma jsem si zvolila z důvodu stále častějšího řešení dané problematiky. V poslední době jsem v řadě médií zaznamenala příspěvky či kauzy související právě s ochranou práv dítěte, nikde však již není zmiňována konečná situace nebo výsledek kauzy. Na základě toho jsem se rozhodla udělat komplexní analýzu vztahující se právě k ochraně práv dítěte se zaměřením na nejlepší zájem dítěte a právo poznat své rodiče a být jimi vychováván. Věřím, že tato diplomová práce bude přínosná nejen pro mě samotnou, ale i pro odbornou veřejnost, která se danou problematikou zabývá.

1 Vymezení základních pojmů

Pro správné porozumění daného tématu je zprvu nutné vymezit jednotlivé pojmy a definice, které se budou celou prací prolínat. Pokud by byly opomenuty, mohlo by dojít ke špatnému či částečně nesprávnému výkladu.

Jak se dá odvodit z názvu této diplomové práce *Ochrana práv dítěte*, základním stavebním kamenem budou jednotlivá práva náležející dětem. Z toho důvodu považuji za nutné definovat pojem dítě a pojem práv náležejících dítěti.

1.1 Dítě

Pro účely této práce je klíčové vymezení pojmu dítě v Úmluvě o právech dítěte, které v článku 1 zní: „*Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“³ Z této definice jasně vyplývá, že ÚPD ponechává jistou volnost smluvním státům, ale vytváří hranici věku osmnácti let, při jejímž dosažení už nelze jedince považovat za dítě.

Pokud je vzat v úvahu právní řád České republiky, vychází se z dvojího vymezení pojmu dítě – občanskoprávní a trestněprávní. První z nich, tedy občanskoprávní, je trochu komplikovanější, jelikož zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, (dále také „*ObčZ*“) nedefinuje pojem dítě. Lze z něj však odvodit, že plně svéprávným se člověk stává zletilostí. Zletilý je pak dovršením osmnáctého roku života.⁴

Trestněprávní pohled je o to jednodušší, jelikož zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, (dále také „*TrZ*“) přímo vymezuje v ust. § 126, že dítětem se rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákoník nestanoví jinak. Pro lepší představu TrZ rozlišuje dítě do dvou věkových kategorií – dítě mladší patnácti let a dítě mladší

³Citováno z: DAVID, Roman. Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika: mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty : rodina a základy rodinného práva. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 47, ISBN 80-7182-076-8.

⁴DOBROVOLNÁ, Eva. § 30 [Zletilost]. BÍLKOVÁ, Jana, ČERNÝ, Michal, ČUHELOVÁ, Kateřina, DAVID, Ludvík, DÁVID, Radovan, DOBROVOLNÁ, Eva, FOJTÍK, Lumír, HANDLAR, Jiří, HAVLAN, Petr, HOLEJŠOVSKÝ, Josef, HORECKÝ, Jan, HULMÁK, Milan, HURDÍK, Jan, HRDLÍČKA, Miloslav, KOUKAL, Pavel, LASÁK, Jan, LAVICKÝ, Petr, LAZÍKOVÁ, Jarmila, LEBEDA, Martin, PODIVÍNOVÁ, Martina Kulogljija, PONDIKASOVÁ, Tereza, RONOVSÁ, Kateřina, RUBAN, Radek, ŠEVČEK, Marek, TŮMA, Pavel, VÍTEK, Jindřich. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 193. ISBN 978-80-7400-529-9.

osmnácti let. Tyto dvě věkové kategorie pak používá u konkrétních trestných činů (např. se může jednat o znak kvalifikované skutkové podstaty, což poté vede k vyšší trestnosti pachatele), tím se však z důvodu výše vymezeného obsahového rozsahu zabývat nebudu.⁵

Jak je vidno, český právní řád v oblasti definice dítěte souzní s ÚPD, protože ve většině případů považuje dítě za jedince mladšího osmnácti let.

1.2 Práva náležející dítěti

Než definuji jednotlivá práva, která náleží dítěti, je potřeba vymežit, co to vlastně právo je. Právo jako takové je souhrn právních norem, tedy pravidel chování, pomocí kterých se řídí společnost a které jsou stanovené a uznávané státem. Tímto byla definována objektivní rovina práva. Z pohledu cíle práce je však potřeba nahlížet na právo jako na subjektivní, tudíž jako právo subjektu (v tomto případě dítěte) na něco. Subjektivní právo tak představuje možnost chovat se určitým způsobem v rámci objektivního práva.⁶

V rámci výčtu jednotlivých práv náležejících dítěti, je potřeba vzít v úvahu nejprve práva, která garantuje LZPS a EÚLP. Jednotlivá práva z těchto dvou dokumentů budou dopodrobna rozebrána v následujících kapitolách. Nyní se však zaměřím na ÚPD, která je z mého pohledu k jednotlivým právům náležejících dítěti klíčová.

Dle ÚPD je možné práva dítěte klasifikovat klasickým způsobem nebo s ohledem na určité oblasti. První rozlišení spočívá v rozdělení na práva ekonomická, sociální a kulturní, proti nimž stojí práva politická a občanská. Ono zmíněné první členění vychází ze střetu dvou směrů – směr zdůrazňující dodržování lidských práv a směr preferující sociální zajištění dětí. V ÚPD se nachází všechna výše zmíněná práva.⁷ Ekonomická, sociální a kulturní práva jsou k naleznutí v čl. 4 ÚPD, který zní: „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna*

⁵VÁLKOVÁ, Helena. § 126 [Dítě]. ŠÁMAL, Pavel, GRIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, KRATOCHVÍL, Vladimír, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav, ŠÁMALOVÁ, Milada, VÁLKOVÁ, Helena, VANDUCHOVÁ, Marie. Trestní zákoník (EVK). 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 1344. ISBN 978-80-7400-428-5.

⁶GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 7. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2017. s. 21-23, ISBN 978-80-7380-652-1.

⁷DAVID, Roman. Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika : mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty : rodina a základy rodinného práva. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 13-14, ISBN 80-7182-076-8.

*potřebná zákonodárná, správní a jiná opatření k provádění práv, uznaných touto úmluvou. Pokud jde o hospodářská, kulturní a sociální práva, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uskutečňují taková opatření v maximálním rozsahu svých prostředků a v případě potřeby i v rámci mezinárodní spolupráce.*⁸ Z toho vyplývá, že signatářské státy ÚPD se maximálně snaží dbát na dodržování jednotlivých ekonomických, sociálních a kulturních práv. Druhé rozlišení vychází z jednotlivých tematických oblastí jako je přežití dítěte, rozvoj dítěte, ochrana dítěte a účast dítěte. Do každé jednotlivé skupiny patří různá práva zaručující ÚPD. Pod přežitím dítěte se skrývá např. právo na život, pod rozvojem zase právo na vzdělání či právo na určitou životní úroveň. Co se týče ochrany dítěte spadají pod tuto oblast např. ochrana před diskriminací, vykořisťováním nebo zneužíváním. Účast dítěte pak zaručuje třeba svobodu projevu, právo shromažďovací a sdružovací.⁹

Z pohledu ÚPD budou jednotlivá práva detailně rozebrána až v kapitole čtvrté – Mezinárodní právní úprava vztahující se k ochraně práv dítěte.

1.3 Rodina

Rodina tvoří základní biologicko-sociální jednotku, která bývá často označována jako základ státu. Již tradičně jde o formu soužití muže a ženy a jejich dětí.¹⁰ Její definice se však různí, jelikož záleží na úhlu pohledu, jímž se na rodinu nahlíží. Jinak rodinu vnímají sociologové, psychologové, ekonomové, pedagogové a jinak právníci. Protože tato diplomová práce je zaměřena právním směrem budu brát v potaz definici rodiny z pohledu práva.

Český právní řád nedisponuje bohužel žádnou univerzální platnou definicí rodiny, která by odpovídala všem současným právním předpisům. Z historického hlediska lze uvést například definici rodiny, kterou obsahoval obecný zákoník občanský z roku 1811 v § 40, jako vztah mezi prarodiči a všemi jejich potomky. Dnešní ObčZ bohužel žádnou takovou univerzální definici rodiny neposkytuje,

⁸Citováno z: DAVID, Roman. Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika: mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty : rodina a základy rodinného práva. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 48-49, ISBN 80-7182-076-8.

⁹DAVID, Roman. Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika : mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty : rodina a základy rodinného práva. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 14,ISBN 80-7182-076-8.

¹⁰BŮŽEK, Antonín a Jan MICHALÍK. Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000, s. 29, ISBN 80-244-0054-5.

protože rodina jako taková z pohledu ObčZ není nositelem subjektivních práv a povinností, tím jsou pouze její samostatní členové.

Rodinu však lze definovat dle jejího základního rysu, a tím je společné soužití v souladu s osobním a majetkovým společenstvím. Z toho vyplývá, že rodina je chápána jako vztah mezi rodiči a dětmi. Není tedy nezbytné, aby rodiče dítěte byli manžely.

Co se týče funkcí rodiny ve společnosti, lze uvést například funkci reprodukční neboli biologickou, pod kterou spadá narození dítěte. Dále funkci socializační, jež začleňuje dítě do společnosti, nebo funkci emociální dodávající dítěti potřebnou lásku. Nelze opomenout ani funkci ekonomickou, na kterou se v dnešní době často zapomíná. Rodina je však stále hospodářskou spotřební jednotkou společnosti a dává všem svým členům hmotné zabezpečení. Všichni její členové pak mají povinnost zvyšovat hmotnou a kulturní úroveň rodiny a vzájemně si pomáhat.¹¹

1.4 Nejlepší zájem dítěte

Pojem nejlepší zájem dítěte je pro tuto práci klíčový. Jeho definice však není jednotná. Obecně lze říci, že se jedná o jakýsi základní princip, který dává základ současnému rodinnému právu, a to jak v rovině práva hmotného, tak i procesního. Nelze však vykládat pojem nejlepší zájem dítěte striktně, protože velkou roli hraje kulturní a sociální prostředí, v němž se dítě nachází. Dítě jako takové je subjektem práva, a protože během fáze dospívání dochází k jeho osobnostnímu, psychologickému i biologickému vývoji, potřebuje zvláštní ochranu, kterou si není schopno samo dopřát.

Pro účely této práce je nejdůležitější reflektovat pojem z pohledu ÚPD, konkrétně čl. 3¹². Zde však vystává problém v překladu. Původní znění ÚPD skýtá doslova pojem nejlepší zájem dítěte neboli the best interest of the child, ale česká verze ÚPD zmiňuje pouze zájem dítěte bez superlativu nejlepší, což není příliš

¹¹HRUŠÁKOVÁ, Milana, HULMÁK, Milan, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, PSUTKA, Jindřich, SIEGLOVÁ, Zuzana, SEDLÁK, Petr, WESTPHALOVÁ, Lenka, KAPITÁN, Zdeněk, KOŽIAK, Jaromír, ŠMÍD, Ondřej, HRUŠÁKOVÁ ML., Milana. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1 - 4. ISBN 978-80-7400-503-09.

¹²Čl. 3 ÚPD: „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“

šťastné řešení s ohledem na znění ÚPD i v ostatních jazycích jednotlivých signatářů. Absenci superlativu nejlepší podporuje i cíl ÚPD, který se snaží o dosažení maximálního blaha dítěte.

Aby mohl být pojem nejlepší zájem dítěte lépe konkretizován a pochopen, je potřeba objasnit jednotlivé problémy, které vyvstávají při snaze definovat nejlepší zájem dítěte. Prvním z nich je neurčitost pojmu. Nejlepší zájem dítěte je příliš obecnou formulací, která není nikde vymezena. Aby mohl být pojem definován, je třeba zapojit i ostatní společenské vědy, jako je například pediatrie, vývojová psychologie nebo dětská psychiatrie.¹³ Po zapojení těchto společenských věd je možno uvést například definici nejlepšího zájmu dítěte obsaženou v Národním akčním plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, která obsahuje: „*životní úroveň a podmínky, nezbytné pro jeho zdravý tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj a plnohodnotné dětství, a osobní potenciál dítěte je plně vyvinut v rámci rodiny; cizí péče a podpora je dítěti poskytována jen v nezbytně nutné míře.*“¹⁴ Dále je nezbytně nutné zmínit i judikaturu, která se rovněž snaží o specifickou pojmu nejlepší zájem dítěte. Jako příklad lze uvést nálezy Ústavního soudu ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09, nebo nálezy Ústavního soudu z 3. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06, z nichž vyplývá, že klíčová je sociální vazba mezi dítětem a rodičem, stejně jako ochrana života a zdraví dítěte.¹⁵

Dle ÚPD do pojmu nejlepší zájem dítěte spadají všechna práva, která ÚPD dětem zaručuje. Jejich klasifikace je již vysvětlena v kapitole 1.2 Práva náležející dítěti. Neurčitost tohoto pojmu se pojí i s každou jednotlivou situací, protože vždy je potřeba posuzovat nejlepší zájem dítěte s ohledem na konkrétní případy, které jsou často odlišné. Velkou roli hraje i časové hledisko s ohledem na současnost i budoucnost.

Dalším problémem, jež vyvstává při snaze definovat nejlepší zájem dítěte je kulturní, sociální a náboženská rozmanitost. Jelikož ÚPD je závazná pro řadu států světa, musí se počítat s různými právními úpravami a zvyky v jednotlivých

¹³KORNEL, Martin. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. Právní rozhledy. Praha: C.H. Beck, 2013, 2013(3).

¹⁴Citováno z: Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, 2008, s.5, <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>.

¹⁵Nález Ústavního soudu ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09-5 a Nález Ústavního soudu ze dne 3. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06.

státech. Tím často dochází k rozdílným názorům ohledně definice pojmu nejlepší zájem dítěte. V moderním světě převažuje pohled, že pro princip nejlepšího zájmu dítěte je klíčový diskurs a kulturní relativismus. Z mého pohledu je samozřejmě nutné zohlednit kulturní, sociální i náboženské obyčeje daných států, avšak pouze do jisté míry, protože základní práva a podstata nejlepšího zájmu dítěte by měla být zachována.

Velkou roli při definici onoho pojmu hraje i participace dítěte.¹⁶ Dle čl. 12 ÚPD „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.*“¹⁷ Záleží, zda je vykládáno toto právo dítěte definované v ÚPD pomocí zájmové či volní teorie. V prvním případě, tedy v zájmové teorii náleží práva i dětem. Oproti tomu volní teorie říká, že děti nemají dostatek způsobilosti, aby se mohly stát nositeli práva, tudíž právo participace by se v tomhle ohledu neuplatnilo.

Dítě se může účastnit celkem čtyřmi možnými způsoby, a to pomocí práva na informace, práva vyjádřit svůj názor, možností ovlivnit rozhodnutí svým názorem a právem vyjádřit přání, jak má být rozhodnuto. Pokud by došlo k využití všech těchto možností, dojde ke střetu paternalismu s participací jedince. Dítě může být vyslyšeno a může být rozhodnuto podle jeho přání, ale zároveň může dojít k potlačení principu nejlepšího zájmu dítěte. Možná se to zdá někomu divné. Vždyť jde „pouze“ o dítě, tedy jedince, který stále prochází vývojem a je snadno ovlivnitelný a zranitelný. Z toho důvodu dítěti může připadat jeho řešení jako nejlepší, avšak z pohledu např. soudu to tak být nemusí. Důležité je brát v potaz názor dítěte a přihlídnout k němu, nelze však rozhodovat dle přání dítěte bez zhodnocení objektivních dopadů.¹⁸ V České republice se v řadě nálezů Ústavního soudu objevuje podpora participace dítěte na řízení, např. dle nálezů Ústavního soudu z 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08, se stanoví věková hranice 12 let pro

¹⁶KORNEL, Martin. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. Právní rozhledy. Praha: C.H. Beck, 2013, 2013(3).

¹⁷Citováno z: DAVID, Roman. Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika: mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty: rodina a základy rodinného práva. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 54, ISBN 80-7182-076-8.

¹⁸KORNEL, Martin. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. Právní rozhledy. Praha: C.H. Beck, 2013, 2013(3).

rozhodování o ústavní výchově. Při dosažení tohoto věku by mělo být dítě v řízení vždy vyslyšeno.¹⁹

Rozhodnutí však stále náleží soudu, nezbytné je ale přihlídnout k názoru nezletilého dítěte s ohledem na jeho věk, rozumovou a citovou vyspělost a následně zhodnotit a posoudit s principem nejlepšího zájmu dítěte. To judikoval Ústavní soud v nálezu z 26. 8. 2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09.²⁰

Posledním klíčovým problémem pro definici pojmu nejlepší zájem dítěte je konflikt zájmu dítěte se zájmy jiných subjektů, obzvláště rodičů. Nejlepší zájem dítěte by měl být vždy prioritní ve vztahu k zájmu rodičů, nelze však zájmy rodičů úplně potlačit. Různé pohledy na tento problém nabízí judikatura jednotlivých soudů, a to Ústavního soudu ČR a Evropského soudu pro lidská práva (dále také „ESPL“). Dle ESPL je nadřazený zájem dítěte, jelikož je potřeba porovnávat vyváženost obou zájmů jednotlivých subjektů. ESPL vychází především z čl. 8 EÚLP, kde je zakotveno právo na soukromí a rodinný život. Ústavní soud ČR v tomto ohledu ubírá trošku jiným směrem. Preferuje totiž řešení, které by odpovídalo zájmům všech zúčastněných subjektů, snaží se tedy o maximální uspokojení zájmu dítěte v souladu s minimální újmou na zájmu ostatních subjektů.

Závěrem lze říci, že definice pojmu nejlepší zájem dítěte je velice složitá, avšak k pochopení práce klíčová. Aby mohl být pojem dobře vyložen ke konkrétní situaci, je třeba si nejprve stanovit různá kritéria a řešení, přihlídnout ke kulturním, náboženským a společenským zvykům v daném státě a až následně hledat kombinace, které budou nejlepší pro dítě, ale zároveň nejméně budou omezovat ostatní subjekty. Musí zde být i prostor pro seburčení dítěte a diskreci.²¹

¹⁹Nález Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08.

²⁰Nález Ústavního soudu ze dne 26. 8. 2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09.

²¹KORNEL, Martin. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. Právní rozhledy. Praha: C.H. Beck, 2013, 2013(3).

2 Historický vývoj

Z historického pohledu se práce zaměřuje nejprve na vývoj lidských práv jako takových, protože práva náležející dítěti pod tato práva spadají. Stejně tak je zde vysvětlena koncepce práva přirozeného a práva pozitivního, která je z mého pohledu klíčová pro pochopení institutu lidských práv.

2.1 Právo přirozené a právo pozitivní

Právo přirozené vychází z přirozenoprávní teorie nazývané mimo jiné právní naturalismus (*ius naturale*), proti které stojí teorie pozitivně právní neboli právní pozitivismus (*ius positivum*). Obě tyto teorie jsou tradiční koncepce pojetí práva, které se snaží objasnit původce práva.

Přirozené právo vychází z toho, že právo vzniká nezávisle na vůli, tedy přirozeně. Jako základní stavební body lze jmenovat antropologii, náboženství, racionalismus, přírodu a psychologii. Na základě toho je možné konstatovat, že právo pochází z podstaty člověka, je tvořeno částečně boží vůlí a vychází z lidského rozumu v souvislosti s lidským vědomím, které se snaží reprezentovat ony správné hodnoty. Teorie přirozenoprávní je stavěna na základních vzniklých hodnotách, které jsou z jejího pohledu absolutní, tudíž neměnné, univerzální a celoplošně závazné.²² Takovýto pohled na vznik práva je datován již antickou (9. stol. př. n. l.–6. stol. př. n. l.) a jedná se o přístup dualistický. Právo jako takové se dle přirozenoprávní teorie skládá z práva psaného, tedy práva vyprodukovaného společností prostřednictvím zákonodárství a následně z práva přirozeného, které vzniká samo o sobě a není závislé na právu psaném. Pro lepší představu je tím například právo na život, právo na ochranu zdraví nebo právo na nedotknutelnost osoby.²³

Oproti tomu stojí teorie pozitivně právní, která považuje právo za uměle vytvořená pravidla společností. Tato teorie nebere ohled na politologii, sociologii, psychologii ani etiku. Stejně tak skepticky se staví i k přirozené spravedlnosti,

²²DAVID, Roman. Ústava České republiky: Listina základních práv a svobod: úplné znění doplněné poznámkami, úvodem do problematiky a výběrem ze soudních případů. 2. doplněné a přepracované vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1997, s. 157-158, ISBN 80-7182-007-5.

²³ODEHNALOVÁ, Jana. Ochrana lidských práv v ústavním a evropském kontextu. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016, s. 18-21, ISBN 978-80-87956-45-8.

protože ta se odvozuje od historických, sociálních či politických vlivů.²⁴ Pozitivní právo, jako přístup monistický, se datuje od poloviny 19. století. Vychází pouze z obsahu právních norem, tedy práva psaného, právem je v tomto pojetí pouze to, co je zapsáno v knihách. Právo dle této teorie je obrazem aktuální situace ve státě, tudíž často může dojít ke střetu s lidskou přirozeností a spravedlností.²⁵

Jak lze vidět, je zde jistá rozporuplnost mezi oběma teoriemi, avšak každá z nich je stejně důležitá. Ideálně by neměla převažovat ani jedna z nich, jelikož to by mohlo vést k autoritativní vládě. Dle přirozeného práva přežije vždy silnější jedinec a slabší je předurčen k zániku. Pozitivní právo zase způsobuje schvalování nespravedlivých zákonů. Pokud by se zapojily obě zmíněné teorie dohromady, výsledkem by byla kodifikace lidských přirozených práv. Ohledně podoby právních předpisů se obě koncepce také rozcházejí. Pozitivně právní teorie zastává názor, že právní předpisy by měly být tvořeny specifickými právními normami, které budou dostatečně konkrétní. Kdežto *ius naturale* preferuje spíše méně právních norem, jež nejsou tak konkrétní, aby se zamezilo situacím, kdy neexistuje přesná právní úprava pro daný případ.

Každá koncepce se postupem času vyvíjela a měnila, ale základní stavební prvky zůstávají pořád stejné. Přirozené právo doplňuje pozitivní právo zejména v situacích, které pozitivní právo neupravuje, nebo tehdy, je-li v rozporu více právních norem, zároveň se snaží chránit subjekty proti nespravedlivým normám. Pozitivní právo je založeno na předvídatelnosti, což znamená, že jasně vymezuje, co je protiprávní a co nikoliv a dále nám dává určitou právní jistotu a stabilitu.²⁶

Věčný spor mezi pozitivistickým a přirozeným pojetím práva je možné vyřešit pomocí Radbruchovy formule, která upřednostňuje pozitivní právo, a to i v případě, kdy by bylo ono psané právo nespravedlivé. Pouze dospěla-li by

²⁴DAVID, Roman. Ústava České republiky: Listina základních práv a svobod: úplné znění doplněné poznámkami, úvodem do problematiky a výběrem ze soudních případů. 2. doplněné a přepracované vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1997, s. 158, ISBN 80-7182-007-5.

²⁵ODEHNALOVÁ, Jana. Ochrana lidských práv v ústavním a evropském kontextu. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016, s. 19-22, ISBN 978-80-87956-45-8.

²⁶DAVID, Roman. Ústava České republiky: Listina základních práv a svobod: úplné znění doplněné poznámkami, úvodem do problematiky a výběrem ze soudních případů. 2. doplněné a přepracované vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1997, s. 158-160, ISBN 80-7182-007-5.

situace do neudržitelné míry, použije se přirozené právo a právo pozitivní ustoupí do pozadí.²⁷

2.2 Historie lidských práv

Historie lidských práv je velice bohatá. Vzhledem k tomu, že samotný vývoj lidských práv by mohl stačit na napsání nejedné diplomové práce, vysvětlím zde z mého pohledu pouze nejdůležitější mezníky, které jsou nezbytné pro pochopení cíle této práce.

2.2.1 Antika

Lidská práva se odvíjí od vztahu mezi subjekty, tedy od vztahu jednotlivce a státní moci. Začnu v antice, z které lidská práva jako taková pramení. Klíčový pohled na lidská práva přinesli sofisté, kteří rozdělili právo na přirozené a pozitivní (viz podkapitola 2.1). Toto rozdělení je klíčové a i v dnešní době přžívá. Dalším významným představitelem v období antiky byl Platón, jenž položil základy humanismu a snažil se definovat spravedlnost na základě smlouvy mezi občany. Opomenout nesmím ani Aristotela, který prosadil rozdělení moci, vládu zákona a ústavní zřízení.

2.2.2 Středověk

Ve středověku role člověka spočívala pouze v objektu dění. Člověk tedy nebyl subjektem práva, takže neměl právo podílet se na rozhodování, bylo rozhodováno pouze o něm samotném. To se změnilo v novověku, kdy se člověk z objektu dění začíná stávat subjektem. Tato změna je patrná nejprve u šlechty a postupem času i u prostých občanů.

2.2.3 Novověk

Novověk jako takový byl velmi klíčový pro vznik jednotlivých lidských práv. Velkou roli zde sehrála náboženská reformace, která změnila vnímání společnosti. Jako první v rámci reformy lze uvést svobodu při výkladu písma, z níž postupem času vznikla myšlenka náboženské tolerance a práva na odpor panovníka. Později v osvícenství v 17. století se začalo pracovat s myšlenkou nezcizitelných přirozených práv. Tato práva přináleží všem lidem od narození bez

²⁷ODEHNALOVÁ, Jana. Ochrana lidských práv v ústavním a evropském kontextu. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016, s. 22, ISBN 978-80-87956-45-8.

ohledu na vůli panovníka a platné právo. Průkopníkem tohoto směru byl John Locke, jenž v jeho díle Druhé pojednání o vládě vychází z přirozeného stavu, který vzniká ještě před vznikem samostatného státu. Stát jako takový slouží k ochraně onoho přirozeného stavu. V 17. století v Anglii vznikl Bill of Rights neboli Listina práv z roku 1689, která deklarovala moc zákonů nad králem, omezení výkonu královské moci, petiční právo, náboženskou svobodu či presumpci nevinu.

Osvícenství ovlivnilo i dvě pro vývoj lidských práv velice zásadní listiny, a to Deklaraci nezávislosti USA z roku 1776 a Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789. První z nich, tedy Deklarace nezávislosti USA, vychází ze suverenity lidu a koncepce přirozených práv. Tamější americké kolonie tím vyjádřily svůj nesouhlas s pod nadvládou anglického království. Druhá listina, Deklarace práv člověka a občana, má své kořeny ve Francii a obsahuje opět základní lidské svobody a právo jako např. svobodné šíření myšlenek a názorů.

Posléze docházelo opět k vývoji v USA, kde v roce 1791 bylo přidáno deset dodatků k ústavě zvaných Bill of Rights. Už na tehdejší dobu se jednalo o velice liberální znění, protože z IX. dodatku plyne, že všechna ostatní práva, která nejsou obsažena v dodatcích, nejsou upozaděna těmi, která v jednotlivých dodatcích obsažena jsou.

V 19. století se objevil nový směr sociální liberalismus, jehož významným představitelem byl John Stuart Mill.²⁸ Ten se proslavil hlavně svým dílem O svobodě z roku 1859 nebo dílem Úvahy o vládě ústavní z roku 1861, které jsou obě aktuální i v dnešní době.²⁹

Stejně tak jako sociální liberalismus i socialismus a křesťanská sociální nauka ovlivnily vývoj lidských práv, a to konkrétně sociálních a kulturních. Z pohledu socialismu byla nejzásadnější Stalinova ústava z roku 1936, která sice obsahovala například právo na práci nebo odpočinek, ale už opomíjela nejdůležitější právo, právo na život. Jednotlivá práva z pohledu Stalinovy ústavy totiž nevznikala narozením, ale byl to jakýsi výdobytek od státu. Projevuje se zde tedy hlavně teorie pozitivního práva. Křesťanská sociální nauka přispívá k vývoji

²⁸DAVID, Roman. Ústava České republiky: Listina základních práv a svobod: úplné znění doplněné poznámkami, úvodem do problematiky a výběrem ze soudních případů. 2. doplněné a přepracované vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1997, s. 165-169, ISBN 80-7182-007-5.

²⁹LOUŽEK, Marek. John Stuart Mill – Klasik liberalismu. CEVRO [online]. 2006, 13.10.2006 [cit. 2019-01-20]. Dostupné z: <http://www.cevro.cz/cs/193503-john-stuart-mill-klasik-liberalismu>

lidských práv zejména v jednotlivých problematických oblastech, kde katolická církev vydává papežské encykliky neboli obecné listy specifikující neduhy daného období. Jako příklad může být uvedeno CENTESIMUS ANNUS.

2.2.4 Nejdůležitější dokumenty 20. století

Dvacáté století je z hlediska vývoje lidských práv velice klíčové, jelikož právě v tomto období byla vydána řada významných dokumentů, které se snaží důkladně chránit lidská práva. Hlavní příčinou pro ochranu lidských práv byla první a druhá světová válka. Právě za nich docházelo k podstatným omezením nejen přirozených práv, ale i práv psaných. Vzhledem k tomu, že se jednotlivé státy po zkušenosti dvou světových válek snažily předejít dalšímu možnému omezení lidských práv a uvědomily si nutnost zachovávat mír, byly nuceny se této situaci postavit čelem.

Prvním klíčovým dokumentem je Charta OSN, jež jako multilaterální smlouva byla podepsána v říjnu 1945 a snaží se korigovat mezinárodní právo tím správným směrem, dbá na ochranu lidských práv a chrání lidstvo před válečnými konflikty.³⁰ Z Charty OSN vychází Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948. Tato deklarace byla přijata Valným shromážděním OSN a tvoří základ pro další mezinárodní normotvorbu vztahující se k lidským právům. Objevuje se zde celá řada práv občanských, ekonomických, sociálních, politických i kulturních a jednotlivé mechanismy, jež zajišťují samotným právům ochranu. Jako příklad lze zmínit právo na život, rovnost před zákonem, svobodu vyznání či volební právo.

V roce 1966 vznikly na půdě OSN dva pakty: Mezinárodní pakt o hospodářských, kulturních a sociálních právech a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Oba tyto pakty jsou následně provázány s Opčním protokolem, na jehož základě se může i jedinec dovolat svých práv. Kontrolu na dodržování jednotlivých paktů drží Výbor pro lidská práva, který se skládá z osmnácti členů a hodnotí konkrétní situace předkládané smluvními státy v souvislosti s jmenovanými pakty.

³⁰DAVID, Roman. Ústava České republiky: Listina základních práv a svobod: úplné znění doplněné poznámkami, úvodem do problematiky a výběrem ze soudních případů. 2. doplněné a přepracované vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1997, s. 169-170, ISBN 80-7182-007-5.

Dalším významným dokumentem 20. století je i Evropská úmluva o ochraně lidských práv, která vznikla v rámci Rady Evropy v roce 1950. Opět je zde možné nalézt zaručený výčet jednotlivých základních lidských, občanských a politických práv. Na dodržování těchto zaručených práv dohlíží Evropský soud pro lidská práva.

Všechny výše zmíněné dokumenty jsou výchozí pro různé mezinárodní úmluvy, jako je např. Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia, Úmluva o potlačení všech forem diskriminace žen, Úmluva o lidských právech a biomedicíně, Úmluva týkající se odstranění nucené práce, Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání nebo Úmluva o právech dítěte, která je pro tuto práci klíčová. Jednotlivé listiny budou rozebrány ještě v následujících kapitolách, kde budou roztrženy z pohledu mezinárodního, evropského a vnitrostátního.³¹

2.2.5 Historie lidských práv na území České republiky

Historie lidských práv na území České republiky je velice bohatá. Samozřejmě, jak bylo již uvedeno, vychází z antiky. Začnu v ohledu k České republice u mistra Jana Husa (1371–1415), který prosazoval svobodu pro výklad Písma. Dalším významným myslitelem je Petr Chelčický (1390–1460), jenž se staví za rovnost a bojuje proti násilí.

Na přelomu 16. a 17. století prosazoval Jan Amos Komenský potřebu se sloučit do světového společenství a snažit se o zabezpečení míru ve světě, což byla na tehdejší dobu velice moderní myšlenka. Postupem času dospěla situace až k požadavku na právo národa na sebeurčení, které propagoval hlavně František Palacký. Z významných osobností nesmím opomenout ani Tomáše Garrigue Masaryka, který byl průkopníkem humanismu a demokracie. Dle něj je v centru dění vždy člověk se všemi svými právy.

Jelikož historie je opravdu obsáhlá, budou zde uvedeny pouze výčtově některé z mého pohledu klíčové momenty pro vývoj lidských práv na našem území. Začnu v roce 1420, kdy vznikly Čtyři artikuly pražské, které přispěly ve vývoji lidských práv svobodou kázání. O necelé dvě století později, tedy v roce 1609, byl

³¹ODEHNALOVÁ, Jana. Ochrana lidských práv v ústavním a evropském kontextu. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016, s. 44-46, ISBN 978-80-87956-45-8.

vydán Majestát Rudolfa II., jenž odebírá právo vrchnosti zakazovat náboženství poddaným. Rok 1781 je spojen hned se dvěma důležitými listinami, a to Tolerančním patentem a Patentem o zrušení nevolnictví. Oba patenty vydal Josef II., první z nich zaručuje svobodu vyznání a druhý ruší poddanství. Stejně jako všude ve světě, tak i v České republice přinesl revoluční rok 1848 značné změny. Tento rok bych označila za průkopnický v ohledu jednotlivých svobod jako např. svoboda tisku, svoboda shromažďovací, přinesl mimo jiné i požadavky na ústavu či politická práva. Vývoj lidských práv po roce 1848 se zrychlil, už v roce 1873 bylo zavedeno přímé volební právo do říšské rady.

Nejvíce změn přineslo 20. století. Z počátku, v roce 1907, se prosadilo všeobecné a rovné hlasovací právo pro muže, s tím že od 24 let mohli muži volit a od 30 let mohli být voleni. Přelomovým rokem byl rok 1918, kdy došlo ke vzniku Československé republiky a k zrovnoprávnění žen. Následně za éry Československa se naše země zapojila do různých mezinárodních organizací a přijala řadu mezinárodních úmluv, příkladem může být např. rok 1945 a vstup do OSN nebo podepsání Mezinárodního paktu o hospodářských, kulturních a sociálních právech a Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Nezbytné je zmínit i rok 1977 a s ním související Chartu 77, která bojovala proti porušování lidských a občanských práv. Dále rok 1990, kdy došlo ke zrušení trestu smrti a zakotvení všeobecného, přímého a rovného hlasovacího práva. Následující rok vstoupila tehdy už Československá federativní republika do Rady Evropy a přijala Listinu základních práv a svobod, která se později v roce 1993 po vzniku České republiky stala součástí ústavního pořádku České republiky. Rovněž je důležité zmínit, že v roce 1992 byla Československá federativní republika signatářským státem Evropské úmluvy o lidských právech.³²

2.3 Historie práv náležejících dítěti

Práva náležející dítěti se začala prosazovat až po konci první světové války. Do té doby je možné zaznamenat je například u hnutí práv žen v Evropě. V roce 1990 byl vydán Ellen Keyovou spis Století dítěte, který předurčil 20. století jako století více se zabývající dětskými právy.

³²DAVID, Roman. Ústava České republiky: Listina základních práv a svobod: úplné znění doplněné poznámkami, úvodem do problematiky a výběrem ze soudních případů. 2. doplněné a přepracované vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1997, s. 177-179, ISBN 80-7182-007-5.

Další významnou ženou byla Eglantyne Jebbová z Velké Británie, jež rozpoutala ve světě potřebu zabývat se právy náležejícími dítěti. Po první světové válce totiž publikovala obrázky dětí, které byly omezeny na svých právech právě již zmíněnou válkou. Zveřejnila obrázky jak dětí z poražených států, tak států vítězných, vzhledem k jejich značné podvýživě to nebyla hezká podívaná. Tím zapříčinila, že se o právech dětí začalo více mluvit.

Následně došlo ke vzniku dvou organizací, první v Londýně nesoucí název Safe of Children – Zachraňte děti – druhá ve Švédsku – takzvaná Rädde Barnen. Obě jmenované organizace se zasloužily o vznik Deklarace práv dítěte.³³ Tu přijala v roce 1924 OSN a obsahuje v pěti bodech základní dětská práva. Ačkoliv se může tento dokument zdát nepodstatným a stručným, zdání klame. Jedná se o první dokument, ve kterém byla oficiálně uznána základní dětská práva.³⁴

Rozvoj dětských práv byl však narušen druhou světovou válkou, která přinesla zdrcující následky. Řada lidských práv byla během války porušena, a tak bylo nutné po válce situaci řešit. Došlo k přijetí spousty dokumentů zabývajících se lidskými právy a samozřejmě i právy dětí. Rozhodující je například vliv na půdě OSN, kde došlo v roce 1946 ke vzniku Dětského fondu UNICEF, který má za úkol chránit děti a vyznává princip, že „*děti si zaslouží zvláštní pozornost*“.³⁵

V roce 1948 opět díky OSN vyplul na světlo další významný dokument, tentokrát Všeobecná deklarace lidských práv, jež práva dítěte upravuje v rámci rodiny. Jako příklad lze uvést článek 25 odst. 2 Všeobecné deklarace lidských práv OSN, kde je zakotveno, že „*mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc*“ a že „*všechny děti, ať jsou narozeny v manželství či mimo ně, požívají stejné sociální ochrany*“, nebo článek 26 odst. 1, v němž je obsaženo právo na vzdělání. Základní vzdělání by mělo být bezplatné a povinné pro všechny, vyšší vzdělání pak otevřené všem bez rozdílu.

³³BŮŽEK, Antonín a Jan MICHALÍK. Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000, s. 7, ISBN 80-244-0054-5ů.

³⁴FISCHER, René a Alena HÁJKOVÁ. Paragrafy vedoucího dětského kolektivu. Brno: Computer Press, 2010, s. 141, ISBN 978-80-251-2909-8.

³⁵BŮŽEK, Antonín a Jan MICHALÍK. Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000, s. 7, ISBN 80-244-0054-5ů.

Roku 1950 došlo k zvětšení působnosti Dětského fondu UNICEF, který právě od tohoto roku chrání i přežití a rozvoj dětí včetně jejich matek po celém světě. Dalším klíčovým dokumentem pro vývoj dětských práv byla Deklarace o právech dítěte vydaná Valným shromážděním OSN v roce 1959. Právě tato deklarace rozpracovala původní Deklaraci práv dítěte z roku 1924 a zakotvila princip zvláštní ochrany dítěte jako nezralého jedince, který není schopný vést nezávislý život. V Deklaraci o právech dítěte se nachází např. rovnost všech bez jakýchkoliv výjimek, právo na státní občanství a jméno i snaha o soulad se zájmem dítěte nebo nutnost projevovat dítěti lásku.

Jak již bylo zmíněno, v roce 1966 vznikly dva pakty – Mezinárodní pakt o hospodářských, kulturních a sociálních právech a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Druhý jmenovaný určil právo dítěte *„na takovou ochranu, která mu přísluší s ohledem na jeho postavení nezletilce ze strany rodiny, společnosti a státu“* a deklaroval, že *„každé dítě je registrováno okamžitě po narození a dostane jméno a má právo na státní příslušnost“*. Tímto paktem byl zakázán trest smrti pro osoby mladší 18 let a v rámci výkonu trestu museli být mladiství odděleni od dospělých. V Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, tedy v prvním zmíněném, se opět věnuje značná část ochrany rodině jako základní jednotce společnosti a dále matkám v době před narozením dítěte a po porodu. Nalézají se zde i ustanovení týkající se ochrany dětí před hospodářským a sociálním vykořisťováním nebo trest za námezdní práci dětí do určitého věku a za práci, jež by neprospívala morálce a zdraví nebo by s sebou nesla rizika životu a vývoji nebezpečná. Článek 12 tohoto paktu pojednával o snaze snížit číslo jednotlivých potratů a úmrtnost novorozeneckých dětí, a naopak posílit různé možnosti, které by přispěly k lepšímu vývoji dítěte. Bylo zde zakotveno i právo na vzdělání a jeho bezplatná podoba.

2.3.1 Vznik Úmluvy o právech dítěte

Absolutně největší převrat ve vývoji dětských práv přinesla Úmluva o právech dítěte z 20. listopadu 1989. Její přípravy započaly už v roce 1979, kdy Deklarace o právech dítěte slavila 20. výročí a zároveň tento rok byl i Mezinárodní rok dítěte. Sešla se tedy početná pracovní skupina složená z řad zástupců OSN, UNICEF, Světové zdravotní organizace, Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky nebo Mezinárodní organizace práce a započala jednání, jejichž cílem byla právě Úmluva o právech dítěte.

Tato úmluva si kladla za cíl zohlednit jednotlivé situace v různých zemích světa, jak kulturu, společnost, tak i náboženství a případné rozdíly co nejvíce setřít, ale zároveň ponechat jistou volnost daným zemím. To se povedlo a ÚPD nabyla účinnosti dne 2. září 1990. Následně se v New Yorku pořádal Světový summit o dětech, jenž velice pomohl k rozšíření ÚPD do světa. Po tomto summitu úmluvu přijalo již 57 zemí³⁶ včetně tehdejší Československé federativní republiky.

Na našem území představovala ÚPD normativní právní akt vysoké právní síly a byla vyhlášena ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991. Následně v roce 1993 po vzniku České republiky byla převzata i Českou republikou na základě Ústavního zákona č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem Československé federativní republiky.³⁷

ÚPD jako zásadní změnu přinesla to, že děti jsou nyní nositelé jednotlivých práv, které jsou garantovány různými mezinárodními dokumenty, tudíž z objektu se staly subjektem práv. Detailně bude ÚPD rozebrána ještě v následujících kapitolách, protože z pohledu této práce se jedná o stěžejní dokument.

2.3.2 Situace v Evropě

Do teď byla řeč pouze o mezinárodních dokumentech, které ovlivnily vývoj dětských práv. Důležité je však uvést i dokumenty vznikající např. na půdě Rady Evropy, a to Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a jednotlivé protokoly tuto úmluvu upřesňující. Mezi další dokumenty se řadí například Evropská úmluva o osvojení dětí, Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství, Rezoluce Konference ministrů spravedlnosti Rady Evropy o svrchovanosti zájmu dítěte v oblasti soukromého práva nebo Doporučení Parlamentního shromáždění Rady Evropy o právech dítěte.³⁸

³⁶DAVID, Roman. Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika: mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty : rodina a základy rodinného práva. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 31-32, ISBN 80-7182-076-8.

³⁷BŮŽEK, Antonín a Jan MICHALÍK. Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000, s. 9, 11, ISBN 80-244-0054-5.

³⁸DAVID, Roman. Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika : mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty: rodina a základy rodinného práva. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 34-35, ISBN 80-7182-076-8.

3 Vnitrostátní právní úprava vztahující se k ochraně práv dítěte

Tato kapitola bude zaměřena na vnitrostátní právní úpravu vztahující se k ochraně práv dítěte. Vzhledem k tomu, že je tato práce psána na katedře ústavního a evropského práva, je třeba vzít v úvahu i Ústavu České republiky, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., a Listinu základních práv a svobod, usnesení č. 2/1993 Sb. Právě tyto dva dokumenty, jsou základem pro úpravu všech lidských práv a svobod, které jsou státem zaručeny.

Následně nás práce přeneseme do sféry soukromého práva, konkrétně rodinného, které pramení z občanského zákoníku, zákon č. 89/2012 Sb., posléze bude směřovat k veřejnoprávní ochraně dítěte, kde bude zmíněn zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí (dále také „ZOSPOD“) a neopomene ani rovinu trestního práva, a to zejména zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů neboli zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Posledním dvěma zmiňovaným zákonům se nebudu věnovat tak dopodrobna, jelikož by to bylo nad rámec cíle této diplomové práce.

Vzhledem k tomu, že součástí vnitrostátní právní úpravy jsou i různé mezinárodní dokumenty, pro účely této práce budou tříděny následovně. Všechny právní předpisy vzniklé na území České republiky budou zařazeny právě do této kapitoly, avšak právní předpisy, které Česká republika ratifikovala a jsou také součástí právního řádu České republiky, ale nevznikly na území České republiky, budou řazeny do následujících dvou kapitol, a to s ohledem na to, zda vznikly na půdě Evropského kontinentu, či jsou výtvozem jiných mezinárodních společenství.

3.1 Ústava České republiky

Ústava České republiky neboli Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., ze dne 16. prosince 1992 (dále také „Ústava ČR“) představuje nejzákladnější zákon a zároveň zákon s nejvyšší právní silou. Ústava ČR je nadřazena všem právním předpisům a žádný z nich s ní nesmí být v rozporu. Tvoří

jí preambule a 8 hlav, dohromady se skládá ze 113 článků.³⁹ V souvislosti s tématem této práce se nebudu zabývat Ústavou ČR jako takovou, ale vyzdvihnu zde pouze jednotlivé části, jež se vztahují ke zkoumané problematice.

3.1.1 Úvodní klauzule

Zprvu začnu u preambule, která předchází jednotlivým hlavám Ústavy ČR a snaží se vyjádřit celý záměr, myšlenku a cíl právní úpravy. Její text není závazný, nýbrž má interpretační charakter a pomáhá výkladu dané právní normy.

Opět zmíním pouze jednotlivé části, které souvisejí s tématem této práce. Nejstěžejnější je pro tuto práci část obsahující: „...*chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody*...“ a dále část „...*svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům*...“ Obě uvedené části počítají s LZPS a ukazují jisté hodnoty Ústavy ČR spočívající taktéž v ochraně lidských práv a svobod.⁴⁰

3.1.2 Základní principy ČR

Základní principy českého státu spolu s odkazem na dodržování mezinárodního práva jsou obsaženy v článku 1 Ústavy ČR⁴¹ v hlavě první zahrnující základní ustanovení. Stěžejní částí článku 1 je pro tuto problematiku jeho 1. odstavce, konkrétně jeho část „*stát založený na úctě k právům i svobodám*“, protože právě tato část ustanovení je hojně používanou argumentací v judikatuře Ústavního soudu České republiky. Jde o jakýsi ústavní princip, díky němuž se dbá na ochranu lidských práv a svobod.

V odstavci 2. článku 1 Ústavy ČR se Česká republika zavazuje k povinnosti dodržovat závazky vyplývající z mezinárodního práva. Tento odstavce velice úzce souvisí s článkem 10 a článkem 10a Ústavy ČR. Může se zdát, že tento článek – článek 1 Ústavy ČR vůbec nesouvisí s ochranou práv dítěte, ale opak je pravdou. Tento článek je velice klíčový pro dodržování mezinárodního práva, pod

³⁹Ústava ČR. Sofia [online]. 7.11.2005 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/sofia/pedagogove/spolvegy/metodickematerialy/Stranky/Ústava-ČR.aspx>

⁴⁰RYCHETSKÝ, Pavel. Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 2,3, ISBN 978-80-7478-809-3.

⁴¹Čl. 1 Ústavy ČR: „(1) *Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.*

(2) *Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.*“

kteří řadíme nejdůležitější dokument obsahující právě práva dítěte, a tím je již několikrát zmíněná ÚPD.

Vztah vnitrostátního a mezinárodního práva bude ještě vysvětlen v rámci článku 10 a 10a Ústavy ČR.⁴²

3.1.3 Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku

Z článku 3 Ústavy ČR je zřejmé, že součástí ústavního pořádku je i Listina základních práv a svobod. Ústavní pořádek je obsažen v článku 112 Ústavy ČR a spadá pod něj Ústava ČR, LZPS, ústavní zákony přijaté podle této Ústavy a ústavní zákony Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky a České národní rady upravující státní hranice České republiky a ústavní zákony České národní rady přijaté po 6. červnu 1992. Jak je vidno, ústavní pořádek je jakási definice pro souhrn ústavních zákonů a LZPS.

To, že právě LZPS je součástí ústavního pořádku je velice důležité pro to, že se LZPS stala součástí ústavního a právního systému v České republice. LZPS je tedy hmotněprávní zdroj ústavnosti, který zavazuje vnitřní právo v rámci České republiky a obsahuje právní normy *sui generis*.⁴³

3.1.4 Soudní ochrana základních práv a svobod

Článek 4 Ústavy ČR zní: „*Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci.*“⁴⁴ a říká, že jednotlivá lidská práva jsou chráněna. Aby bylo možné přesně podřadit, co patří pod pojem základní práva a svobody, musí být nejprve proveden jeho výklad. Jelikož se tato práce věnuje ochraně práv dítěte, nebudu se zabývat jednotlivými výklady tohoto pojmu, ale uvedu pro účely této práce pouze výklad soudní. Ten spočívá v zaručení ochrany lidských práv a svobod, které upravuje ústavní právo jako takové, tudíž nikoliv pouze dle LZPS, ale např. i podle ÚPD.

⁴²RYCHETSKÝ, Pavel. Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 5,8, ISBN 978-80-7478-809-3.

⁴³KLÍMA, Karel. Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 76, ISBN 978-80-7380-140-3.

⁴⁴Citováno z: ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, čl. 4.

Zároveň je zde vidět potřeba existence soudní soustavy ze strany státu, která má dbát na ochranu základních práv a svobod a na druhé straně právo každého jedince se ochrany základních práv a svobod domáhat neboli právo na soudní ochranu. To se nalézá nejen zde v Ústavě ČR, ale následně i v LZPS v člancích 36–40 v hlavě páté.⁴⁵

3.1.5 Mezinárodní smlouvy z pohledu Ústavy ČR

Z tohoto pohledu jsou velice klíčové články 10 a 10a Ústavy ČR, jelikož pojednávají o mezinárodních smlouvách.⁴⁶ Do 1. 6. 2002 bylo postavení mezinárodních smluv jiné – založené na dualistickém přístupu, což předurčovalo existenci mezinárodních smluv mimo právní řád České republiky. Jedinou výjimku tvořily mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, které byly součástí právního řádu na základě ústavního zákona č. 23/1991 Sb. Díky ústavnímu zákonu č. 395/2001 Sb. neboli euronovele Ústavy ČR došlo k razantní změně vztahu mezi mezinárodním a vnitrostátním právem. Od již zmiňovaného data 1. 6. 2002 dualistický přístup nahrazuje přístup monistický, tedy všechny mezinárodní smlouvy splňující všechny podmínky v článku 10 jsou nyní součástí právního řádu České republiky. Dřívější rozdělení na mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách a na ostatní mezinárodní smlouvy tímto zaniká.⁴⁷ Toto monistické pojetí podporuje např. i článek 95 Ústavy ČR: „*Soudce je při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu...*“⁴⁸.

Aby nedošlo k pochybnostem, je třeba upřesnit si ještě význam monistického a dualistického přístupu ve vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva. Monistický přístup je specifický pro moderní evropské státy, kde existuje

⁴⁵KLÍMA, Karel. Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 79-80, ISBN 978-80-7380-140-3.

⁴⁶ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, „Čl. 10 Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“

Čl. 10a

(1) Mezinárodní smlouvou mohou být některé pravomoci orgánů České republiky přeneseny na mezinárodní organizaci nebo instituci.

(2) K ratifikaci mezinárodní smlouvy uvedené v odstavci 1 je třeba souhlasu Parlamentu, nestanoví-li ústavní zákon, že k ratifikaci je třeba souhlasu daného v referendu.“

⁴⁷RYCHETSKÝ, Pavel. Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 108, ISBN 978-80-7478-809-3.

⁴⁸Citováno z: ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, čl. 95.

pouze jeden právní řád, který obsahuje jak právo vnitrostátní, tak mezinárodní. Pro mezinárodní smlouvy zde platí aplikační přednost před vnitrostátními zákony a zároveň tyto mezinárodní smlouvy jsou součástí právního řádu daného státu. Za to v dualistickém pojetí aplikační přednost nefunguje a vnitrostátní a mezinárodní právní řád existuje odděleně. Aby v tomto případě mohlo dojít k projevu mezinárodního práva v rámci práva vnitrostátního, musí se daný pramen práva nejdříve vtělit do práva vnitrostátního pomocí recepce.⁴⁹

Původní mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách jsou však nadále součástí ústavního pořádku dle nálezu Ústavního soudu Pl. ÚS 36/01. Z něj lze vyčíst, že výčet obsažený v článku 112 Ústavy ČR je pouze demonstrativní a do ústavního pořádku je třeba zahrnout i právě již zmíněné mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách. Ústavní soud argumentuje jasně článkem 9 odst. 2 Ústavy ČR⁵⁰, kde je uvedeno že „*změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřipustná*“⁵¹, tudíž nelze omezit ochranu základních práv a svobod, které byly doposud chráněny.

Výše uvedenou euronovelou došlo i k vložení odst. 2 u článku 1 Ústavy ČR a vložení nového článku 10a Ústavy ČR. Druhý z nich – článek 10a Ústavy ČR – otevírá České republice dveře do různých mezinárodních institucí jako je např. Evropská unie nebo Mezinárodní trestní tribunál a umožňuje přenést některé pravomoci orgánů našeho státu na mezinárodní organizaci nebo instituci.⁵²

3.2 Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod neboli usnesení předsednictva České národní rady č. 2/ 1993 Sb. ze dne 16. 12. 1992 představuje základní pramen práva v České republice, který obsahuje jakýsi přehled základních práv a svobod, které jsou státem zaručeny. Z pohledu právního se na LZPS díváme jako na zákon ústavní, jelikož je dle článku 3 a 112 Ústavy ČR součástí ústavního pořádku. LZPS

⁴⁹KLÍMA, Karel. Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 121, 127, ISBN 978-80-7380-140-3.

⁵⁰RYCHETSKÝ, Pavel. Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 111,112, ISBN 978-80-7478-809-3.

⁵¹Citováno z: ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, čl. 9. odst. 2

⁵²RYCHETSKÝ, Pavel. Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 8, ISBN 978-80-7478-809-3.

tvoří pouze základ pro práva a svobody, které musí být následně podrobněji upraveny různými zákony či podzákonnými normami. Ovšem co se týče vymahatelnosti jednotlivých práv a svobod uvedených pouze v LZPS, tak lze konstatovat, že jsou vymahatelná přímo.

LZPS se skládá z Preambule a šesti hlav. Stejně jako v Ústavě ČR i zde má Preambule informační charakter a nalézají se v ní obecně závazné demokratické principy a ideály. V hlavě první jsou obsažena obecná ustanovení pojednávající obecně o základních právech a svobodách. Nelze opomenout, že všechna základní práva a svobody mají v souladu s touto hlavou čtyři základní atributy, a to nezadatelnost, nezcizitelnost, neprohlášenost a nezrušitelnost. Dále je zde uvedena například i svoboda a rovnost lidí nebo vymezení vztahu mezi státem a občanem a naopak.

Hlava druhá pojmenovaná Lidská práva a základní svobody se skládá ze dvou oddílů – Základní lidská práva a svobody a Politická práva. První uvedený oddíl čítá přirozená práva jako např. právo na život či osobní svobodu, kdežto oddíl druhý už je specifický a počítá s politickými právy, jako je právo shromažďovací, petiční nebo sdružovací.

Práva národnostních a etnických menšin nalezneme v hlavě třetí, která se skládá pouze ze dvou článků, a to ze článku 24 a 25. Právní úprava zde v LZPS není rozsáhlá, a proto je zde odkaz na další úpravu těchto práv, kterou stanoví zákon.⁵³

Hlava čtvrtá nesoucí název Hospodářská, sociální a kulturní práva je pro účely této práce klíčová, jelikož v článku 32 jsou obsažena rodinná práva. Celkově se v této hlavě jedná o práva pozitivní, tudíž nejsou absolutní. Pro jejich vymahatelnost je důležité stanovit jejich podrobnosti pomocí jednotlivých zákonů.⁵⁴

Právo na soudní a jinou ochranu je uvedeno v hlavě páté a souhrnně jej lze pojmenovat jako právo na spravedlivý proces. Jak je patrné již z názvu této hlavy,

⁵³ODEHNALOVÁ, Jana. Ochrana lidských práv v ústavním a evropském kontextu. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016, s. 46-48, ISBN 978-80-87956-45-8.

⁵⁴DAVID, Roman. Ústava České republiky: Listina základních práv a svobod: úplné znění doplněné poznámkami, úvodem do problematiky a výběrem ze soudních případů. 2. doplněné a přepracované vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1997, s. 218, ISBN 80-7182-007-5.

jedná se o práva procesního charakteru, pomocí nichž je možno se domáhat ochrany základních práv a svobod.

V poslední, šesté, hlavě jsou obsažena už jen Ustanovení společná, která vymezují pravidla, výjimky a omezení vztahující se k právům uvedeným v LZPS.⁵⁵

3.2.1 Rodinné právo z pohledu Listiny základních práv a svobod

Rodinné právo je zakotveno v článku 32 LZPS. Jelikož právě tento článek 32 LZPS je klíčový pro téma této práce, bude rozebrán podrobně. Jak už vyplývá z předchozího textu, nachází se v hlavě páté pojednávající o hospodářských, sociálních a kulturních právech a obsahuje rodinná práva, a to konkrétně ochranu rodičovství, rodiny, dětí a mladistvých. V souvislosti s tímto článkem lze uvést i článek 10 odst. 2 LZPS, který zaručuje ochranu rodinného života před neoprávněnými zásahy. V podstatě článek 32 je rozpracováním článku 10 odst. 2 LZPS.⁵⁶

V odstavci prvním článku 32 stojí, že „Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“⁵⁷ Z těchto dvou vět jasně vyplývá princip, na základě kterého je stát povinen zajistit ochranu rodičovství, rodiny, dětí a mladistvých. Nejedná se pouze o ochranu právní, ale o celkovou ochranu, tudíž do ní spadá i ochrana sociální, ekonomická nebo ochrana subjektivních práv. Taková ochrana je potom zaručena všem bez rozdílu.

Kdybych měla vymezit jednotlivé úseky, pro které je ochrana zaručena, tak z pohledu rodičovství se jedná, jak o rodičovství u matky dítěte, tak otce dítěte i obou rodičů zároveň bez ohledu na manželství či biologické vazby.⁵⁸ Samostatný pojem rodičovství byl do českého právního řádu zařazen díky dnes již zrušenému zákonu o rodině, zákon č. 94/1963 Sb. (dále také „ZOR“). ZOR vycházel hlavně z právního rodičovství, kdy matkou dítěte je vždy žena, jež dítě porodila, ať bylo počaté přirozeně nebo pomocí umělého oplodnění. U otce je situace složitější, kde se uplatňovala domněnka otcovství dle § 51–54 ZOR⁵⁹. Dále za rodiče považoval

⁵⁵ODEHNALOVÁ, Jana. Ochrana lidských práv v ústavním a evropském kontextu. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016, s. 48, ISBN 978-80-87956-45-8.

⁵⁶Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 659, 660, ISBN 978-80-7357-750-6.

⁵⁷Citováno z: usnesení č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, čl. 32 odst. 1.

⁵⁸KLÍMA, Karel. Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1249, 1250, ISBN 978-80-7380-140-3.

⁵⁹Znění §51–54 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině.

rodiče vznikající na základě adopce nebo osvojení dítěte.⁶⁰ Oproti tomu ÚPD chápe rodičovství z pohledu biologického, což umocňuje i článek 7 ÚPD, ve kterém je deklarováno právo poznat své rodiče.

Pojem rodina je již vysvětlen v rámci první kapitoly této práce, proto v rámci této kapitoly uvedu pouze pohled Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva. Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 568/2006 judikoval, že rodina se skládá převážně z biologických vazeb jejích jednotlivých členů, které jsou tvořeny pomocí vzájemných pokrevních pout. Nelze však opomenout, že právní ochranu má zajištěnou i rodina, která není založena na institutu manželství nebo pokrevních vazeb, ale mezi jednotlivými blízkými osobami existují zejména pouze citové, ekonomické nebo psychosociální vazby. Z tohoto nálezu lze vyvodit, že Česká republika preferuje biologicko-sociální pohled na věc. U ESLP je pohled na rodinu o něco složitější. Vychází se zde z principu takzvané nukleární rodiny, kterou tvoří žena, muž a jejich potomci bez ohledu na manželské nebo nemanželské soužití. Nukleární rodinu potom rozvíjí takzvaná de facto rodina, do které se řadí nejen nejužší vztahy v rámci rodiny nukleární, ale i další biologické vztahy s blízkými příbuznými jako je např. vztah s prarodiči či sourozenci. Do de facto rodiny však kromě širších biologických vztahů patří i jiné indikátory jako např. společné

„§ 51

(1) Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třicátého dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce manžel matky.

(2) Narodí-li se dítě ženě znovu provdané, považuje se za otce manžel pozdější, i když se dítě narodilo před uplynutím třicátého dne potom, kdy její dřívější manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.

(3) Při počítání času, který je rozhodující pro určení otcovství, má se za to, že manželství toho, jenž byl prohlášen za mrtvého, zaniklo dnem, který byl v rozhodnutí o prohlášení za mrtvého určen jako den smrti.

§ 52

(1) Za otce se jinak považuje muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů učiněným před matričním úřadem nebo soudem.

(2) Prohlášení nezletilého rodiče o otcovství musí být učiněno vždy před soudem.

(3) Prohlášení matky není třeba, nemůže-li pro duševní poruchu posoudit význam svého jednání, nebo je-li opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou.

§ 53

Souhlasným prohlášením rodičů lze určit otcovství k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato.

§ 54

(1) Nedošlo-li k určení otcovství podle předchozích ustanovení, může dítě, matka i muž, který o sobě tvrdí, že je otcem, navrhnout, aby otcovství určil soud.

(2) Za otce se považuje muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevyklučují.

(3) Je-li dítě počato umělým oplodněním ženy z asistované reprodukce podle zvláštního právního předpisu, považuje se za otce muž, který dal k umělému oplodnění ženy podle tohoto zvláštního právního předpisu souhlas, pokud by se neprokázalo, že žena otěhotněla jinak.“

⁶⁰KLÍMA, Karel. Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1250, ISBN 978-80-7380-140-3.

bydlení, délka trvání vztahu nebo ekonomická závislost. ESLP se tedy na situaci dívá z hlubšího pohledu a snaží se zohlednit i neustále se vyvíjející společnost.⁶¹

Definice pojmu dítě, a tudíž vlastně i pojmu mladistvý je taktéž rozebrána v první kapitole této práce. Pouze pro upřesnění za dítě se tedy považuje nedospělý člověk – člověk mladší osmnácti let a zároveň i potomek 1. stupně v řadě přímé bez ohledu na věk. Druhá uvedená definice se vztahuje zejména k vypořádání příbuzenského vztahu a je podstatná například u dědického práva. Pojem mladistvý se v podstatě s pojmem dítěte kryje, protože se jedná pouze o rozlišení v rámci některých právních předpisů, jako je např. zákoník práce nebo zákon o soudnictví ve věcech mládeže apod. Podstata je však stejná, opět jde o nedospělého člověka.⁶²

Ve vztahu k dítěti, potažmo mladistvému je nejdůležitější ochraňovat zájem dítěte, přičemž se předpokládá, že rodiče rozpoznají nejlépe zájmy svého dítěte a dovedou je prosazovat a chránit. Proto zásahy státu do vztahu mezi rodičem a dítětem by měly být minimální. Tomu napomáhá i institut rodičovské odpovědnosti, který se v českém právním řádu používá. Pod tímto institutem si lze představit jednotlivá práva a povinnosti mezi rodiči a dítětem, kdy hlavním předpokladem je ochrana dítěte ze strany rodičů a zároveň umožnění rodiči svobodně tuto ochranu realizovat. Předpokladem je však povinnost rodiče upřednostnit nejlepší zájem dítěte a jeho blaho.⁶³

Druhý odstavec článku 32 LZPS sděluje: „*Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající zdravotní podmínky.*“⁶⁴ Ve vztahu k ochraně práv dítěte je důležité zmínit tento odstavec v souvislosti s článkem 6 odst. 1 LZPS, kde stojí, že lidský život požívá ochrany i před narozením.

Klíčové pro tuto problematiku je i zakotvení rovného postavení dětí v rámci odstavce třetího tohoto článku. Deklaruje se zde rovnost manželských a mimomanželských dětí a jejich práv, tedy zákaz jakékoliv diskriminace dětí, jež se narodily nesezdanému páru. Mohla by vzniknout myšlenka, že tento odstavec je

⁶¹Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 660, 661, ISBN 978-80-7357-750-6.

⁶²KLÍMA, Karel. Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1251, 1252, ISBN 978-80-7380-140-3.

⁶³Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 662,663, ISBN 978-80-7357-750-6.

⁶⁴Citováno z: usnesení č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, čl. 32 odst. 2.

nadbytečný, protože obecná zásada rovnosti lidí je již v LZPS obsažena v článku 1, ale jelikož je dítě nejhlavnějším subjektem v odvětví rodinného práva, je potřebné jeho postavení zdůraznit. Z pohledu jednotlivých práv dítěte musí být využity různé právní předpisy různé právní síly v různých právních odvětvích zejména v právu rodinném. Obecně lze říci, že mezi práva zaručená dětem patří právo na život, právo na příznivý vývoj dítěte, právo žít v rodině a mít rodičovskou péči, svoboda myšlení a vyznání, právo na vzdělání nebo právo na ochranu před násilím, zneužitím, vykořisťováním i zanedbáním.⁶⁵

Odstavec čtvrtý článku 32 LZPS pojednává o právu rodičů pečovat a vychovávat děti, a zároveň o právu dítěte na péči od rodičů a výchovu, což souvisí již se zmíněnou rodičovskou odpovědností u odstavce prvního tohoto článku. Zároveň z něj plyne i omezení práv rodičů a možnost odloučení dítěte od rodičů proti jejich vůli. To je možné pouze na základě rozhodnutí soudu v mezích zákona. Při odnětí dítěte z péče rodičů je třeba vždy brát ohled především na zájem dítěte a zvážit, zda odloučení od rodičů je v oné situaci právě tím nejlepším řešením. Vždy by měla být snaha nejprve vyřešit onu situaci jinak, protože jedním z nejlepších zájmů dítěte je právě potřeba být součástí funkční rodiny a vyrůstat v ní. Aby nedocházelo k předčasnému odebrání dětí, judikoval Ústavní soud ČR v roce 1995 v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 20/94 nutnost rozhodnutí soudu jako podmínku pro odnětí dítěte z péče rodičů.

Následný pátý odstavec navazuje na právo rodičů pečovat a vychovávat děti a na právo dětí na rodičovskou péči a výchovu. Skrývá se v něm právo rodičů pečujících o děti na pomoc od státu. Pomocí se rozumí, jak pomoc materiální (sociální dávky), tak i nemateriální (podpůrné programy). Tento odstavec souzní i s článkem 27 ÚPD, kde je zakotvena povinnost signatářských států přijmout potřebná opatření, která umožní pomoc rodičům či osobám starajícím se o dítě, aby mohli své právo pečovat a vychovávat dítě uskutečňovat. Jednotlivé druhy možnosti a druhy pomoci poté rozvíjí zejména právní předpisy sociálního zabezpečení a to např. zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí nebo zákon č. 111/2006 Sb., Zákon o pomoci v hmotné nouzi.⁶⁶

⁶⁵KLÍMA, Karel. Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1253-1255, ISBN 978-80-7380-140-3.

⁶⁶Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 667-669, ISBN 978-80-7357-750-6.

Poslední šestý odstavec říká, že: „*Podrobnosti stanoví zákon.*“⁶⁷, z čehož lze vyvodit, že detailní úpravu práv stanovených v celém článku 32 LZPS je nutné hledat v jednotlivých zákonech. Tyto zákony však nesmí zaručená práva omezit ani vyloučit, pouze je mají za úkol rozpracovat a stanovit podrobnosti pro jejich aplikaci. Pro lepší představivost zde uvedu pár právních předpisů, které tato práva rozvíjí – ObčZ, zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, TrZ nebo již zmíněný zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.⁶⁸

3.3 Občanský zákoník

Dalším velice důležitým pramenem práva vztahujícím se k ochraně práv dítěte je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostávám se tím tedy do sféry soukromého práva, kde se budu zaměřovat především na právo rodinné uvedené v § 655–975 ObčZ. Aby došlo k porozumění zmíněných paragrafů, je třeba si ze začátku uvést některé obecné zásady vztahující se právě k rodinnému právu a vytvářející pro něj základy.

Začnu u § 2 odst. 1 ObčZ, který stanoví, že ustanovení ObčZ lze interpretovat pouze ve shodě s LZPS, ústavní pořádkem a zásadami, na kterých sám ObčZ stojí. Dále je třeba uvést i autonomii vůle, avšak s ohledem na dobré mravy a veřejný pořádek nebo ochranu dobré víry a zákaz zneužití práv. Právě zmíněná ochrana dobré víry se prolíná celým ObčZ a přímo v § 879 ObčZ je uvedena ochrana dobré víry nezletilého dítěte.⁶⁹ Za zmínku stojí i § 3 odst. 1 „*Soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.*“⁷⁰ a dále i odstavec druhý zmíněného paragrafu, jenž pojednává o zvláštní ochraně rodiny, rodičovství a manželství, právu na ochranu života a zdraví, svobody, cti, důstojnosti a soukromí nebo ochraně slabší strany, za níž se běžně považuje právě nezletilé dítě.⁷¹

Důležitý je i § 25 ObčZ, kde je stanoveno, že na ještě nenarozené dítě, teprve počaté dítě, se pohlíží jako na již narozené, vyhovuje-li to jeho zájmům. Do hry zde

⁶⁷Citováno z: usnesení č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, čl. 32 odst. 6.

⁶⁸Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 669, ISBN 978-80-7357-750-6.

⁶⁹LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře, s. XXVI, ISBN 978-80-7400-503-9.

⁷⁰Citováno z: zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 2 odst. 1.

⁷¹LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře, s. XXVII, ISBN 978-80-7400-503-9.

vstupuje vyvratitelná právní domněnka, která předpokládá, že se dítě narodilo živé. Toto ustanovení navazuje na ustanovení čl. 6 LZPS, které bylo již taktéž uvedeno. Nasciturus má tedy zaručenou právní ochranu už před narozením hlavně z důvodu aplikovatelnosti jeho práv ve vztahu ke třetím osobám.⁷²

3.3.1 Rodiče a dítě – obecná ustanovení

Nyní se již zaměřím na oddíl 3 nazvaný Rodiče a dítě v rámci dílu 2 Poměry mezi rodiči a dítětem v hlavě II. Příbuzenství a švagrovství části druhé Rodinné právo ObčZ, konkrétně na § 855–923 ObčZ. Ty jsou rozdělené do čtyř pododdílů, přičemž první z nich nazvaný Obecná ustanovení pojednává o jakýchsi výkladových pravidlech pro vztahy mezi rodiči a dětmi. Nejdůležitější je ustanovení § 855 ObčZ deklarující povinnosti a práva rodičů a dětí, která působí vůči sobě navzájem a nelze se jich vzdát.

Ve vztahu povinností a práv rodičů k dítěti lze rozřadit do tří kategorií. První jsou práva rodičů spojená s osobností dítěte, která mají statusovou povahu, nejedná se tak v žádném případě o práva spojené s majetkem. Většinou vznikají na základě vztahu rodiče a dítěte, tudíž narozením samotného dítěte a zanikají dosažením zletilosti, existují ale i výjimky např. u domněnky určení otcovství. Do této kategorie se řadí právo rodičů určit jméno a příjmení dítěte, právo vyjádřit svůj souhlas s osvojením dítěte a právo prohlásit i popřít otcovství. Druhou kategorií tvoří rodičovská odpovědnost⁷³, pod kterou se skrývají všechny povinnosti a práva uvedené v § 858 ObčZ – „...povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění.“⁷⁴ Stejně jako u předchozí kategorie i zde povinnosti a práva vznikají narozením dítěte a zanikají dovršením 18. roku života – plnou svéprávností. Poslední třetí skupinou povinností a práv rodičů vůči dítěti je vyživovací povinnost, pod kterou se skrývá i právo dítěte na výživné. Jedná se tak o čistě majetkové povinnosti a práva, která nejsou závislá na věku ani svéprávnosti.

⁷²ODEHNALOVÁ, Jana. Ochrana lidských práv v ústavním a evropském kontextu. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016, s. 29, ISBN 978-80-87956-45-8.

⁷³LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře, s. 802, 803, ISBN 978-80-7400-503-9.

⁷⁴Citováno z: zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 858.

Pod povinnostmi a právy dětí vůči rodičům si lze představit taktéž tři kategorie skýtající práva vycházející z osobnosti dítěte, práva spjatá s majetkem a v neposlední řadě i morální práva ve spojení s právy dítěte vyplývajícími z rodičovské odpovědnosti. Práva vycházející z osobnosti dítěte tvoří právo znát svůj původ a právo dát souhlas se svým osvojením. Jsou nezávislá na svéprávnosti a zletilosti. Do druhé kategorie patří zejména právo na výživné a vyživovací povinnost ke svým rodičům, která vycházejí ze statusového vztahu rodiče a dítěte. Poslední skupinu tvoří hlavně povinnost dbát svých rodičů dle § 857 odst. 1 ObčZ, povinnost podílet se na chodu společné domácnosti a respektovat výchovná opatření rodičů. Dále sem patří i právo na styk s rodiči, právo na péči ze strany rodičů či právo na péči o jmění dítěte.

Jak je vidno, každá jednotlivá povinnost ze strany rodičů poskytuje právo dítěti na její plnění a převážně je tomu i naopak. Účelem jednotlivých povinností a práv rodičů vůči dítěti je potom zabezpečení morálního a hmotného prospěchu dítěte. Pod tímto pojmem si lze představit zejména výkon rodičovské odpovědnosti ve spojení s vyživovací povinností rodičů k dítěti.

Rozebráním § 855 ObčZ jsou vlastně obsaženy i následující paragrafy spadající do pododdílu 1 Obecná ustanovení, a tudíž je patrné, že i zde je dán důraz na ochranu práv dítěte, neboť v definici rodičovské odpovědnosti je samotná ochrana dítěte uvedena.⁷⁵

3.3.2 Osobní jméno a příjmení dítěte

Druhý pododdíl pojednává o osobním jménu a příjmení dítěte. Je zde zakotveno právo na jméno, které náleží dítěti od samotného narození. Vychází z ÚPD ze článku 7 odst. 1, který mimo právo na jméno zahrnuje i právo poznat své rodiče a právo na jejich péči. Právo na jméno zahrnuje právo na určení totožnosti a s tím spjaté právo být součástí rodiny. Jméno a příjmení dítěti určují rodiče a je to jak jejich právo, tak zároveň i povinnost. Pokud by nebyl znám ani jeden z rodičů, určí jméno i příjmení soud, a to i bez návrhu.⁷⁶

⁷⁵LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře, s. 803, 804, ISBN 978-80-7400-503-9.

⁷⁶NOVOTNÝ, Petr, Jitka IVIČIČOVÁ, Ivana SYRŮČKOVÁ a Pavlína VONDRÁČKOVÁ. Nový občanský zákoník. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2017. Právo pro každého (Grada), s. 146, 147, ISBN 978-80-271-0431-4.

3.3.3 Rodičovská odpovědnost

Rodičovská odpovědnost je upravena v pododdílu třetím oddílu Rodiče a dítě ObčZ. Tento pojem je definován již výše a vzhledem k tématu této práce se budeme zabývat pouze částí vztahující se k ochraně dítěte. Ohledně výkonu rodičovské odpovědnosti je vždy stěžejní zájem dítěte. V případě rozhodování soudu o rozsahu nebo způsobu výkonu rodičovské odpovědnosti je právě zájem dítěte brán nejvíce v potaz. Dle § 867 ObčZ, který souzní s článkem 12 ÚPD má dítě právo na informace v situaci, kdy se před soudem rozhoduje o něm samotném a následně má právo celou situaci zhodnotit a vyjádřit svůj postoj k dané situaci. ObčZ počítá s tím, že dítě starší 12 let je tohoto schopno, u mladších dětí vyjadřuje názor a celou situaci posuzuje ten, kdo chrání zájem dítěte. Většinou se jedná o orgán sociálně-právní ochrany dítěte tzv. OSPOD, jež v dané kauze zastupuje roli opatrovníka dítěte.

V rámci tohoto pododdílu je upravena i péče o dítě a jeho ochrana, a to konkrétně v § 880–886 ObčZ. Těchto sedm paragrafů navazuje na čl. 7 ÚPD a čl. 32 LZPS a konkretizuje je. Vyplývá z nich, že rodičovskou odpovědnost aplikují rodiče s ohledem na vývoj dítěte, takže svou rodičovskou péči vykonávají s ohledem na věk a potřeby dítěte. Je to z jednoho prostého důvodu, a to že dítě prochází vývojovými cykly, postupně se tedy vyvíjí a tím mění i své potřeby a priority. Právě podle toho přizpůsobují rodiče výchovu dítěte, podstata by však měla zůstat stále stejná. Rodiče mají tvořit jakýsi předobraz dítěti ve všech ohledech, hlavně v chování a způsobu života, protože chování rodičů dítě poznamená a ovlivňuje po celý život.⁷⁷ Celkově péči a ochranu dítěte podporuje i ustanovení § 883 ObčZ „*Rodiče a děti si jsou povinni pomoci, podporou a ohledem na svou důstojnost.*“⁷⁸, které je důkazem již zmíněné vzájemnosti povinností a práv ve vztahu rodič – dítě. Ukazuje se zde princip solidarity mezi nejbližšími osobami, jež k sobě chovají úctu a pomáhají si. Toto ustanovení souvisí i s vyživovací povinností, která je opět oboustranná, stejně tak s povinností dítěte pomáhat pečovat o chod domácnosti.⁷⁹

⁷⁷NOVOTNÝ, Petr, Jitka IVIČIČOVÁ, Ivana SYRŮČKOVÁ a Pavlína VONDRÁČKOVÁ. Nový občanský zákoník. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2017. Právo pro každého (Grada), s. 149-163, ISBN 978-80-271-0431-4.

⁷⁸Citováno z: zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 883.

⁷⁹LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře, s. 922, 923, ISBN 978-80-7400-503-9.

V žádném případě by nemělo docházet k tělesnému nebo duševnímu trestání, ať už ve formě násilí, urážení či zneužívání. Rodiče by při výchově dítěte měli volit pouze takové metody, jež jsou přiměřené a žádným způsobem neohrožují zdraví, rozvoj nebo lidskou důstojnost dítěte. Ohledně rozvoje lze uvést i možnost rodičů rozhodnout o vzdělání nebo budoucím povolání dítěte, avšak pouze za předpokladu, že bude vyslyšen názor samotného dítěte a zohledněny jeho předpoklady a nadání.

Neméně důležitou částí v rámci rodičovské odpovědnosti je osobní styk rodiče s dítětem, kdy dítě má právo udržovat s oběma rodiči vztah a pouze v situaci odporující-li zájmu dítěte lze toto právo omezit či zakázat. Pokud by došlo v rámci rodiny k rozvodu manželství, musí se nejprve upravit poměry dítěte pro dobu do rozvodu i po něm. Opět se zde bere v potaz hlavně nejlepší zájem dítěte.⁸⁰

3.3.4 Vyživovací povinnost

Vyživovací povinnost tvoří poslední pododdíl. Vzhledem k tomu, že je to nad rámec této práce, uvedu zde pouze stručně. Jak už bylo řečeno, vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi působí vzájemně. Ve vztahu k dětem jim ObčZ v ust. § 915 zakotvuje právo na stejnou životní úroveň, jakou mají jejich rodiče. To je ovšem hned v druhém odstavci vyváжено povinností dětí zajistit svým rodičům slušnou výživu.⁸¹

3.3.5 Zvláštní opatření při výchově dítěte

V rámci právní úpravy v ObčZ je důležité uvést i oddíl pojednávající o zvláštních opatřeních při výchově dítěte. Ty jsou zde opět z důvodu ochrany dítěte, protože životní situace jsou nevyzpytatelné, a tak může dojít k ohrožení dítěte. Úprava je obsažena v § 924–926 ObčZ, přičemž § 924 ObčZ⁸² je ustanovením procesním. Umožňuje, aby soud vydal předběžné opatření v případě, kdy dítěti není poskytována řádná péče. Jedná se zde o speciální předběžné

⁸⁰NOVOTNÝ, Petr, Jitka IVIČIČOVÁ, Ivana SYRŮČKOVÁ a Pavlína VONDRÁČKOVÁ. Nový občanský zákoník. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2017. Právo pro každého (Grada), s. 164, 165, 173, ISBN 978-80-271-0431-4.

⁸¹LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře, s. 1074, 1090, ISBN 978-80-7400-503-9.

⁸²§ 924 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník:

„Ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o ně pečovat, anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen, soud upraví předběžně poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu; rozhodnutí soudu nepřekáží, pokud dítě není řádně zastoupeno.“

opatření, jelikož zde dochází k okamžitému zásahu veřejné moci do rodinných vztahů za účelem ochrany dítěte, které buďto má nedostatek řádné péče, jeho život je ve stavu ohrožení, nebo morální vývoj je vážně ohrožen anebo narušen, či jiný důležitý zájem dítěte je vážně ohrožen nebo narušen. Pokud by k jedné z těchto situací došlo, soud pomocí předběžného opatření poupraví poměry dítěte po dobu nezbytně nutnou tak, aby bylo dítě co nejvíce chráněno. Co se skrývá pod pojmem nezbytně nutná doba, přináleží soudu, který bude o celé věci rozhodovat, posuzuje se totiž konkrétní situace v rodině, kterou je potřeba nějakým způsobem upravit.

Dále je zde uvedeno, že soud může učinit napomenutí dítěti, rodičům či osobám, které o dítě pečují, stanovit dohled nad dítětem nebo uložit různá omezení dítěti anebo jeho rodičům. To vše za předpokladu zájmu dítěte na řádné výchově. Jednotlivé vyjmenované instituty jsou seřazeny dle závažnosti zásahu do soukromého rodinného života tak, že napomenutí tvoří nejmírnější formu a jednotlivá omezení formu nejpřísnější. Velkou roli zde hraje i OSPOD, který taktéž má možnost nějaké opatření dítěti nebo jeho rodičům uložit a často je institucí, která vykonává zmíněný dohled nad dítětem. V řízení o předběžném opatření vystupuje OSPOD vždy jako návrhověl.⁸³

3.4 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí neboli zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. 12. 1999 vymezuje zejména ochranu dítěte ve veřejnoprávním smyslu. Aby bylo možné pochopit smysl zákona, je nezbytně nutné definovat si nejprve pojem sociálně-právní ochrana dítěte. Ten je obsažen v ust. § 1 odst. 1 ZOSPOD, který zní: „*Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.*“⁸⁴

Z výše uvedené definice lze vyčíst, že i zde se klade důraz na zájem dítěte, avšak celkový výčet jednotlivých oblastí spadajících do sociálně-právní ochrany dětí není tímto definitivní, neboť jde pouze o výčet demonstrativní.

⁸³NOVOTNÝ, Petr, Jitka IVIČIČOVÁ, Ivana SYRŮČKOVÁ a Pavlína VONDRÁČKOVÁ. Nový občanský zákoník. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2017. Právo pro každého (Grada), s. 178-181, ISBN 978-80-271-0431-4.

⁸⁴Citováno z: zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, § 1 odst. 1.

Ustanovení § 1 ZOSPOD určuje vztahy, na které právní úprava tohoto zákona dopadá. Jak už bylo zmíněno, jedná se o předpis veřejného práva, konkrétně práva sociálního zabezpečení v oblasti sociální pomoci rodině a dětem. Sociálně-právní ochrana je zabezpečována pomocí vyhledávací, poradenské a výchovné činnosti, přičemž rodinám a dětem náleží i jednotlivé dávky nebo služby sociální péče.

Celý zákon opět souvisí s článkem 32 LZPS a zároveň i s ustanoveními ObčZ a zajišťuje ochranu dítěte opět z jiného úhlu, z úhlu veřejnoprávního. Tu v tomto případě provádí stát a je za ni také odpovědný. Zákon jako takový rozebírat nebudu, ale pro představu uvedu ještě jednotlivé činnosti, které spadají pod sociálně-právní ochranu dětí.

Pod ochranu práva dítěte na příznivý vývoj patří zejména preventivní a poradenská činnost nebo opatření na ochranu dětí, velkou roli zde hraje OSPOD, který vykonává hlavně dozorčí činnost. U ochrany oprávněných zájmů dítěte včetně ochrany jeho jmění se činnost orgánů sociálně-právní ochrany promítá zejména v institutu opatrovnictví nebo poručnictví. Poslední dvě písmena c) a d) ust. § 1 odst. 1 ZOSPOD blíže rozvíjí ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, jelikož se snaží obnovit rodinné prostředí dítěte, a to buď v rámci rodiny vlastní, nebo pomocí náhradní rodinné péče.⁸⁵

3.5 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů neboli zákon o soudnictví ve věcech mládeže je lex specialis k TrZ. Lze zde nalézt rozdíly v rámci odpovědnosti za trestné činy, které spáchaly mladistvé osoby či děti a stejně tak rozdíly v rámci řízení v trestních věcech mladistvých a dětí.

Dle tohoto zákona se za mladistvého považuje osoba mezi patnáctým a osmnáctým rokem života. Rozhodující je okamžik spáchání trestného činu, při němž musí mladistvý dovršit patnáctého roku života a zároveň nepřekročit osmnáctý rok života. Spáchání trestného činu mladistvým tento zákon

⁸⁵MACELA, Miloslav, HOVORKA, Daniel, KRÍSTEK, Adam, TRUBAČOVÁ, Klára, ZÁRASOVA, Zuzana, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 8-11, ISBN 978-80-7478-727-0.

pojmenovává jako provinění, za něž mladistvému hrozí jednotlivá opatření, a to buď opatření výchovná, ochranná nebo trestní.⁸⁶

Za dítě se dle tohoto zákona považuje osoba mladší patnácti let. U dětí neexistuje trestní odpovědnost, tudíž nemohou spáchat trestný čin. Ten se zde nazývá jako čin jinak trestný. V případě spáchání činu jinak trestného ukládá soud taktéž jednotlivá opatření.

Na základě tohoto zákona existují i speciální soudy pro mládež, které rozhodují o spáchání činů jinak trestných i o proviněních mladistvých a následném opatření. V rámci řízení před soudem je potřeba brát ohled i na věk, zdravotní stav a rozumovou a mravní vyspělost dítěte. Často zde vystupuje i OSPOD.⁸⁷

Z hlediska ochrany práv dítěte je důležité podotknout právo na ochranu soukromí, neboť zde dochází k upřednostnění tajnosti informací v rámci trestního řízení před zásadou veřejnosti trestního řízení. Je to čistě z jednoduchého důvodu, a to pro snahu zmírnit nepříznivé vlivy na mladistvého během řízení.⁸⁸

⁸⁶Práva a postavení mladistvého obviněného. NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ ČESKÁ REPUBLIKA [online]. [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/obvinny/prava-a-postaveni-mladistveho-obvinneho>.

⁸⁷ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. 3.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2011, s. 7-21, ISBN 978-80-7400-350-9.

⁸⁸Práva a postavení mladistvého obviněného. NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ ČESKÁ REPUBLIKA [online]. [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/obvinny/prava-a-postaveni-mladistveho-obvinneho>.

4 Mezinárodní právní úprava vztahující se k ochraně práv dítěte

V této kapitole pojednávající o mezinárodní právní úpravě vztahující se k ochraně práv dítěte se zaměřím zejména na již několikrát zmíněnou Úmluvu o právech dítěte. Tu doplňují tři opční protokoly, které se zabývají jednotlivými konkrétními situacemi a zesilují ochranu práv dítěte právě ve vztahu k těmto specifickým situacím. Dále uvedu ještě Světovou deklaraci o přežití, ochraně a rozvoji dětí. Ostatním dokumentům jako je již zmíněná Deklarace práv dítěte z roku 1924, Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948, Deklarace o právech dítěte z roku 1959 nebo Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech – oba z roku 1966 se již věnovat nebudu. Pro pochopení vztahu k ÚPD stačí jejich vymezení v rámci druhé kapitoly této práce.⁸⁹

4.1 Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte vznikla na půdě OSN dne 20. listopadu 1989 v New Yorku, kdy ji jednomyslně přijalo Valné shromáždění OSN. Od 26. ledna 1990 byla možnost stát se signatářským státem ÚPD a tuto možnost využilo ještě tentýž den 61 zemí. Účinnosti potom ÚPD nabyla 2. září 1990.

Jedná se opravdu o přelomový dokument v rámci lidských práv, protože se zde poprvé objevují pohromadě, jak práva občanská a politická, tak práva hospodářská, sociální a kulturní. Doposud neexistoval žádný katalog lidských práv, který by byl takto komplexní. Navíc působí jako klíčový dokument v institutu ochrany práv dítěte na mezinárodněprávní úrovni.

ÚPD jako taková zakotvuje pouze minimální standardy ochrany práv dítěte, které by měly signatářské státy podporovat a dbát na jejich dodržování. Vytváří zde tedy prostor jednotlivým smluvním státům, aby mohly přijímat různá opatření k zajištění ochrany práv dítěte a třeba i minimální garantované standardy zvýšit.

⁸⁹MATOUŠKOVÁ, Lenka a Ludvík EGER. Human Rights Council (HRC) – Práva dětí [online]. 2010 [cit. 2019-03-02], s. 2,3, Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Práva-dět%C3%AD-HRC.pdf>.

V takovém případě se pak uplatní vyšší standard, ať už v rámci vnitřního právního řádu, tak i ve vztahu k mezinárodním smlouvám.⁹⁰

4.1.1 Základní principy Úmluvy o právech dítěte

ÚPD je postavena na celkem čtyřech základních principech, jež pomohou k porozumění znění ÚPD jako celku. Každý z nich je formulován v samostatném článku ÚPD (článek 2, 3, 6 a 12 ÚPD) a bez jejich uvedení a pochopení by jen těžko docházelo k úplnému a správnému porozumění celému dokumentu.⁹¹

Prvním z nich je zákaz diskriminace uvedený v článku 2 ÚPD, kde se dozvídáme, že signatářské státy budou zabezpečovat jednotlivá práva stanovená ÚPD náležející dětem bez jakékoli formy diskriminace. Nebudou tak brát ohled na rasu, barvu pleti, pohlaví, jazyk, náboženství, politické či jiné smýšlení, národnost, etnikum nebo sociální původ, majetek, tělesnou nebo duševní nezpůsobilost, rod a jiné postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo jeho zákonných zástupců, ale budou ke všem přistupovat stejně.

Nejlepší zájem dítěte tvoří druhý princip obsažený v článku 3 ÚPD. V jakékoli situaci by se mělo dbát na blaho dítěte a nejlepší zájem by měl být jak ze strany státu, tak ze strany rodiny vždy na prvním místě.

Dalším principem je právo na život, přežití a rozvoj dítěte. Tento princip najdeme v článku 6 ÚPD a vychází z teorie přirozeného práva. Právo na život potom doplňuje právo na přežití a rozvoj, přičemž rozvojem se myslí nejen fyzický vývoj dítěte, ale i vývoj duševní, sociální nebo kulturní.

Konečně k poslednímu principu, který tvoří taktéž jeden z pilířů pro pochopení znění ÚPD, tedy k názoru dítěte vyjádřenému v článku 12 ÚPD. Právě tento princip krásně souzní s principem předchozím, kdy dítěti dává možnost svobodně vyjádřit svůj názor a postoj v situacích, které se ho nějakým způsobem dotýkají a zároveň povinnost státům názor dítěte vyslyšet.⁹²

⁹⁰DAVID, Roman. Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika : mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty : rodina a základy rodinného práva. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 10, 11, ISBN 80-7182-076-8.

⁹¹DAVID, Roman. Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika : mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty : rodina a základy rodinného práva. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 12, ISBN 80-7182-076-8.

⁹²ADAMUS, Vladimír. Mezinárodní dokumenty o lidských právech: anglicky a česky. Praha: Linde, 2000, s. 287, 289, 293, ISBN 80-7201-221-5.

4.1.2 Členění Úmluvy o právech dítěte

Celá ÚPD sčítá celkem 54 článků, které je možné dělit opět do čtyř skupin dle obsahu jednotlivých práv. První skupinu tvoří základní zásady, kam patří všechny výše zmíněné základní principy, od nichž se posléze další skupiny odvozují. Druhá sekce upravuje právo na přežití a rozvoj, do nichž se řadí například právo na domov, jídlo, nezávadnou vodu nebo právo na vzdělání či lékařskou péči. Patří sem vše, co dítě potřebuje ke správnému vývoji fyzickému, ale i mentálnímu. Další skupinou práv sdružující jednotlivá příbuzná práva, je skupina nazvaná právo na ochranu. Je v ní obsaženo právo dítěte na ochranu před násilím nebo sexuálním zneužíváním, dále právo na pomoc a bezpečí či právo na ochranu v rámci válečných situací. Poslední kategorií práv je právo na zapojení se do společnosti, do něhož spadá například právo na soukromí, svoboda shromažďovat se, svoboda náboženská nebo třeba svoboda vyjadřovací.⁹³

V rámci formální úpravy je ÚPD tvořena Preambulí a třemi částmi – první část obsahuje články 1–41 a sdružuje občanská, politická, sociální, ekonomická a kulturní práva, druhá část skýtá články 42–45 a pojednává o Výboru pro práva dětí a poslední třetí část v článcích 46–54 stanovuje podmínky pro přistoupení k ÚPD či k jejímu vypovězení.

Lze zde nalézt opravdu celou řadu nejrůznějších práv, která jsou dítěti zaručena a garantována, od základních práv jako je právo na život, přes občanská práva, kam patří například i právo na jméno a státní příslušnost, po právo na rodičovskou péči a výchovu, právo na sociální péči nebo i právo na vzdělání a volný čas.⁹⁴

Zároveň ÚPD uvádí i jednotlivá zvláštní ochranná opatření, která dítě chrání v situacích, kdy by docházelo k válečným konfliktům, dále v případě rozporu dítěte se zákonem či vykořisťováním dítěte a v neposlední řadě také za podmínek, kdy dítě přináleží určité etnické menšině nebo domorodému obyvatelstvu. Aby bylo jasné, co si pod těmito zvláštními ochrannými opatřeními představit, uvedu zde jednotlivé příklady. U válečných konfliktů jsou signatářské státy povinny

⁹³Úmluva o právech dítěte. Unicef Česká republika [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://www.unicef.cz/aktualne/82292-umluva-o-pravech-ditete>.

⁹⁴MATOUŠKOVÁ, Lenka a Ludvík EGER. Human Rights Council (HRC) – Práva dětí [online]. 2010 [cit. 2019-03-02], s. 4. Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Prava-det%C3%AD-HRC.pdf>.

dozržel, že děti mladší 15 let nebudou povolány do ozbrojených sil a žádné válečné akce se nebudou účastnit. Z hlediska rozporu dítěte se zákonem jsou státy povinny v rámci řešení případných situací dbát např. na zachování důstojnosti a cti dětí, přičemž dětem samozřejmě náleží právo na právní a jinou pomoc. Co se týče vykořisťování, tak se jednotlivé státy zavazují děti chránit jak před ekonomickým, tak i před sexuálním vykořisťováním. Dále jim v souvislosti s vykořisťováním přináleží i právo na ochranu před používáním narkotik a psychotropních drog dle článku 33 ÚPD. Ohledně dětí přináležejících určité etnické menšině či domorodému obyvatelstvu státy garantují právo na vlastní kulturu, jazyk nebo náboženství.

Nyní ještě vysvětlím funkci Výboru pro práva dítěte, který je zakotven v druhé části ÚPD. Výbor pro práva dítěte se skládá z deseti členů – mezinárodních odborníků, kteří dbají na dodržování ÚPD jednotlivými signatářskými státy a kontrolují aktuální stav. Důležitou roli zastával Výbor pro práva dítěte hlavně po vzniku ÚPD, jelikož členové ÚPD měli povinnost revidovat své vnitrostátní předpisy a přizpůsobit je právě ÚPD a do dvou let předložit zprávu Výboru pro práva dítěte. Jeho význam je však důležitý i dnes, protože signatáři musí každých pět let předkládat Výboru pro práva dítěte zprávu o jednotlivých opatřeních, jež se vztahují k realizaci povinností z ÚPD a zároveň reflektovat situaci v dané zemi vztahující se k ochraně práv dítěte.⁹⁵

4.1.3 Opční protokol k úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů

Opční protokol k ÚPD o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů vznikl dne 25. května 2000 v New Yorku a vstoupil v platnost dne 12. února 2002. Česká republika podepsala tento Opční protokol dne 6. září 2000 a platným je pro ČR dle platnosti samotného Opčního protokolu – ode dne 12. února 2002. Opční protokol se skládá z Preambule a 13 článků, které se vztahují k ozbrojeným konfliktům s ohledem na participaci dětí.⁹⁶

Nejdůležitější změnou, kterou tento Opční protokol zavádí, je zvýšení věku pro povolání osob do národních ozbrojených sil, který je v článku 39 odst. 3 ÚPD

⁹⁵DAVID, Roman. Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika : mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty : rodina a základy rodinného práva. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 26-28, ISBN 80-7182-076-8.

⁹⁶Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016, s. 18, ISBN 978-80-7421-120-1.

stanoven na 15 let. Vzhledem k tomu, že dle ÚPD je dítětem každá lidská bytost mladší osmnácti let, tak je potřeba ctít jejich ochranu až do dovršení osmnáctého roku života. Dochází tedy k zabránění účasti v bojových konfliktech osobám mladším 18 let, stejně tak jako k jejich povinnému odvodu. Další změnou je také nejzazší možná věková hranice 15 let pro dobrovolný vstup do armády.

Jednotlivé státy jsou povinny dodržovat tyto nově nastavené regule v rámci zapojování dětí do ozbrojených konfliktů a zároveň je reflektovat do své vnitrostátní právní úpravy. V souvislosti s tím budou i bojovat za uskutečňování práv deklarovaných v rámci tohoto Opčního protokolu.⁹⁷

4.1.4 Opční protokol k úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie

Druhý Opční protokol k ÚPD týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie byl přijat opět 25. května 2000 v New Yorku. Česká republika ho však ratifikovala až v roce 2013, a to dne 26. srpna 2013. Opět se skládá z Preambule a 17 článků.

Jak již samotný název Opčního protokolu napovídá, snaží se poskytnout ochranu dětí před jejich prodejem, dětskou prostitucí a dětskou pornografií. Rozpracovává hlavně články 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35 a 36 ÚPD.⁹⁸ Lze zde nalézt nové definice základních pojmů vztahujících se k problematice upravené v tomto Opčním protokolu. Stejně tak je zde pohled na různé druhy příčin prodeje dětí, dětské pornografie nebo prostituce, tou může být například chudoba nebo nedostatečná úroveň vzdělání a vyspělosti společnosti.⁹⁹

4.1.5 Opční protokol k úmluvě o právech dítěte zavádějící postup předkládání oznámení

Posledním Opčním protokolem, který byl přijat k ÚPD je Opční protokol k úmluvě o právech dítěte zavádějící postup předkládání oznámení ze dne 19. prosince 2011. Ratifikace v rámci České republiky proběhla

⁹⁷MATOUŠKOVÁ, Lenka a Ludvík EGER. Human Rights Council (HRC) – Práva dětí [online]. 2010 [cit. 2019-03-02], s. 5, Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Práva-dět%C3%AD-HRC.pdf>.

⁹⁸Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016, s. 23, ISBN 978-80-7421-120-1.

⁹⁹MATOUŠKOVÁ, Lenka a Ludvík EGER. Human Rights Council (HRC) – Práva dětí [online]. 2010 [cit. 2019-03-02], s. 5, Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Práva-dět%C3%AD-HRC.pdf>.

dne 2. prosince 2015, avšak v platnost vstoupil v České republice až ke dni 2. března 2016. Jako jediný ze všech tří protokolů se dělí na čtyři části, takže obsahuje Preambuli, část I – Obecná ustanovení, část II – Postup předkládání oznámení, část III – Vyšetřovací řízení a část IV – Závěrečná ustanovení. Dohromady ho tvoří 24 článků.¹⁰⁰

Jeho smyslem je zavedení nového mechanismu, pomocí kterého se budou předkládat oznámení o porušování ÚPD nebo předchozích dvou Opčních protokolů (Opční protokol k úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů a Opční protokol k úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie). Takovéto oznámení mohou učinit jak jednotlivci, tak i smluvní státy, a to Výboru pro práva dítěte, jenž tímto třetím Opčním protokolem dostává nové pravomoci.¹⁰¹

4.1.6 Propojení Úmluvy o právech dítěte s českým právním řádem

Ratifikace ÚPD Českou republikou se v českém právním řádu projevila v oblasti veřejného i soukromého práva. Implementace ÚPD nebyla vůbec jednoduchá, protože do té doby vycházela ochrana dítěte obzvláště z mezinárodních dokumentů a v českém právním řádu nebyla takřka obsažena. Nicméně po přistoupení České republiky k ÚPD došlo k rozsáhlým změnám právního řádu. Jedním z nejvýznamnějších zákonů, jenž pomohl v implementaci ÚPD, je ZOSPOD, který byl přijat roku 1999.

Pro názornou ukázkou zde uvedu některé jednotlivé články ÚPD a zmíním, kterým předpisem jsou v rámci České republiky rozpracovány. Jak je již patrné z výše uvedeného textu, článek 1 ÚPD obsahuje definici dítěte jako každé lidské bytosti mladší 18 let a ponechává prostor smluvním státům pro individuální určení dosažení zletilosti. Dosažení zletilosti u nás upravuje ObčZ, tudíž článek 1 ÚPD se projevuje v úpravě zletilosti v rámci ObčZ. Dále např. článek 3 ÚPD dbající na nejlepší zájem dítěte lze nalézt taktéž v rámci rodinného práva upraveného ObčZ. Řada práv zaručených ÚPD se vztahuje i k LZPS – čl. 6 ÚPD obsahující právo na život je uveden též v čl. 6 LZPS nebo čl. 14 ÚPD zaručující svobodu

¹⁰⁰Sbírka mezinárodních smluv č. 28/2016, částka 15, 28 SDĚLENÍ Ministerstva zahraničních věcí, 2016, s. 324, ISSN 1801-0393.

¹⁰¹Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte zavádějící postup předkládání oznámení. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí [online]. 2016 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://www.umpod.cz/urad/aktuality/opcni-protokol-k-umluve-o-pravech-ditete-zavadejici-postup-predkladani-oznameni/>.

myšlení, svědomí a náboženství upravuje i čl. 15 a 16 LZPS. V rámci ZOSPOD lze potom nalézt úpravu článků 23–27 ÚPD pojednávajících o právu na přežití postižených dětí, sociálně slabých či jinak znevýhodněných. Začlenění ÚPD se promítá i do TrZ např. v rámci ust. § 204 TrZ podání alkoholu dítěti, které rozpracovává právo dítěte na ochranu před užíváním narkotických a psychotropních látek upravených ÚPD v čl. 33. Promítnutí ÚPD do českého právního řádu je velice široké a lze jej nalézt nejen v zde zmíněných právních předpisech, ale i v řadě dalších.¹⁰²

4.2 Světová deklarace o přežití, ochraně a rozvoji dětí

Dalším velice významným právním předpisem z pohledu mezinárodního práva, který upravuje ochranu práv dítěte, je Světová deklarace o přežití, ochraně a rozvoji dětí. Tato deklarace byla přijata v rámci Světového summitu o dětech, který se konal v roce 1990 v New Yorku. Právě výsledkem tohoto summitu bylo vydání Světové deklarace o přežití, ochraně a rozvoji dětí současně s Plánem akcí. Jednotlivé zúčastněné státy se uvolily k větší ochraně dětí a k vypracování jednotlivých plánů v rámci své země, které budou přispívat právě k ochraně dětí.¹⁰³

Deklarace jako taková vznikla velice krátce po přijetí ÚPD a jejím úkolem bylo přinést praktické řešení, které povede k zaručení práv a svobod dítěte. Proto tato deklarace shrnuje základní úkoly smluvních států v deseti bodech, kde se místo samotných práv a svobod dítěte věnuje tvorbě předpokladů a následných podmínek pro realizaci zaručených práv a svobod dítěte. Každý bod této deklarace odpovídá úkolu, jenž reflektuje určitý problém v souvislosti s ochranou práv dítěte a snaží se ho vyřešit.

První bod pojednává o ratifikaci ÚPD a jejím následném dodržování. Druhý bud rozpracovává program na ochranu zdraví dítěte, prenatální péče a snížení úmrtnosti u dětí.¹⁰⁴ Objevuje se zde i závazek k zajištění čisté vody nebo přístup k hygienickým prostředkům. Třetí úkol pojednává o odstranění hladu, podvýživy a bídy. Další dva body, tedy bod čtvrtý a pátý, se vztahují k rodině a zahrnují

¹⁰²MGR. et. MGR. HANUŠ, Daniel. Úmluva o právech dítěte v právním řádu ČR: Dvacáté století objevilo hodnotu dítěte, aneb jak jsme ji objevovali u nás. Hlasy dětí [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: http://www.hlasydeti.cz/wp-content/downloads/prava_ditete_CR.pdf.

¹⁰³MATOUŠKOVÁ, Lenka a Ludvík ĚGER. Human Rights Council (HRC) – Práva dětí [online]. 2010 [cit. 2019-03-02], s. 7, Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Práva-dět%C3%AD-HRC.pdf>.

¹⁰⁴DUNOVSKÝ, Jiří. Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě. Praha: Grada, 2005, s. 42, ISBN 80-247-1201-6.

posílení role ženy, bezpečné mateřství nebo posílení role rodiny. Následující šesté ustanovení poukazuje na snížení negramotnosti a klade důraz na vzdělání a přípravu na budoucí povolání. V sedmém bodě se státy zavazují ke zlepšení situace u dětí, které žijí v obzvláště špatných podmínkách a k pomoci se začleněním uprchlickým dětem. Další úkol spočívá v podpoře míru a ochraně dětí před válečnými konflikty. Devátým ustanovením smluvní státy deklarace přijímají opatření týkající se ochrany životního prostředí. Poslední bod Světové deklarace o přežití, ochraně a rozvoji dětí deklaruje boj proti chodbě, pomoc rozvojovým zemím a podporu mezinárodní spolupráce.¹⁰⁵

Jednotlivé body programu nastíněného v rámci této deklarace potom rozvádí Plán činnosti, který tvoří nedílnou součást Světové deklarace o přežití, ochraně a rozvoji dětí. V Plánu činnosti lze shledat již konkrétní postupy, jak zmíněných bodů dosáhnout a stejně tak i konkrétní čísla, jež uvádí desetibodový program v život.¹⁰⁶

¹⁰⁵DAVID, Roman. Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika : mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty: rodina a základy rodinného práva. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, s. 102-104, ISBN 80-7182-076-8.

¹⁰⁶DUNOVSKÝ, Jiří. Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě. Praha: Grada, 2005, s. 42, ISBN 80-247-1201-6.

5 Ochrana práv dítěte z pohledu Evropské unie

Tato kapitola pojednává o ochraně práv dítěte v evropském měřítku. Dochází zde ke střetu dvou institucí, a to Rady Evropy a Evropské unie. Aby bylo možné vzájemný vztah mezi těmito dvěma institucemi pochopit, je nutné z počátku nejprve stručně nahlédnout do historie.

Rada Evropy je mezinárodní celoevropská organizace, která vznikla na základě Londýnské dohody dne 5. května 1949. Zpočátku Radu Evropy založilo 10 států – Belgie, Francie, Lucembursko, Nizozemí, Spojené království Velké Británie a Severního Irska, Dánsko, Irsko, Itálie, Norsko a Švédsko, k dnešnímu dni však sčítá 47 členů. Sídlo této organizace leží ve francouzském Štrasburku.¹⁰⁷ Hlavním cílem Rady Evropy je podporovat spolupráci členských států, dbát na hospodářský a sociální rozvoj a ochranu lidských práv. Aby se uchazeči o členství v této organizaci jimi mohli skutečně stát, musí garantovat existenci právního státu a ctění základních lidských práv a svobod. Rada Evropy v roce 1950 schválila velice významný dokument – Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, jež je pro ochranu práv dítěte v rámci Evropy, ale i v rámci Evropské unie důležitá. Díky přijetí EÚLP vznikl i Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku, ke kterému mohou lidé podávat individuální stížnosti za předpokladu, že se nedočkají dostatečné ochrany v rámci svého státu.¹⁰⁸

Evropská unie představuje hospodářský a politický celek 28 evropských zemí. Její historie je poměrně komplikovaná a začíná již po konci druhé světové války založením Evropského sdružení uhlí a oceli (ESUO) a následně vznikem Evropského hospodářského společenství (EHS) a Evropského společenství atomové energie (EUROATOM). Tato tři jmenovaná společenství se roku 1965 dohodla na sloučení a vzniklo Evropské společenství (ES). Evropská unie, jak ji známe dnes, vznikla dne 1. listopadu 1993 na základě Maastrichtské smlouvy nazývané také Smlouva o Evropské unii z roku 1992 a nahradila tak doposud existující Evropské společenství.¹⁰⁹

¹⁰⁷HUBÁLKOVÁ, Eva. Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva: text je sestaven a uspořádán podle stavu k 1.4.2003. Praha: Linde, 2003, s. 9, 10, ISBN 80-7201-417-x.

¹⁰⁸ODEHNALOVÁ, Jana. Ochrana lidských práv v ústavním a evropském kontextu. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016, s. 241, ISBN 978-80-87956-45-8.

¹⁰⁹Historie EU: Základní data o EU. EUROSOKOP.CZ: Věcně o Evropě [online]. [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/9021/sekce/zakladni-data-o-eu/>.

Co se týče právní úpravy oblasti lidských práv zejména ochrany práv dítěte, používá Rada Evropy již zmíněnou EÚLP, dále Evropskou sociální chartu a řadu dalších smluv, které již řeší konkrétní situace, jež mohou nastat při ochraně práv dítěte např. Evropskou úmluvu o právním postavení dětí narozených mimo manželství, Úmluvu o styku s dětmi nebo třeba Evropskou úmluvu o výkonu práv dětí. Celková koncepce ochrany práv dítěte v rámci Rady Evropy je založena na užívání norem mezinárodního práva a respektování Úmluvy o právech dítěte jako klíčové úpravy dětských práv. Od roku 2006 rozvíjí Rada Evropy program nesoucí jméno Budování Evropy pro děti s dětmi. Tento program představuje jakýsi plán, který napomáhá garanci práv dětí a orientuje se celkem na čtyři významné oblasti – rozvoj služeb pro dítě, zabránění násilí na dítěti, ochrana dítěte ve zranitelných situacích a zajištění účasti dítěte. Program má za úkol dbát na ochranu dítěte v rámci norem vydaných Radou Evropy a pomoci přijímat další opatření v této problematice.¹¹⁰ V současné době dodržuje Rada Evropy taktéž strategii Práva dítěte na období 2016–2021 s podnázvem Rovné příležitosti, život bez násilí, bezpečný internet, jež reaguje na současnou situaci ve světě.¹¹¹

V rámci Evropské unie ochranu práv dítěte upravuje zejména Listina základních práv Evropské unie, Lisabonská smlouva, Obecné zásady EU v oblasti prosazování a ochrany práv dítěte či sdělení Evropské komise – Zvláštní místo pro děti v rámci vnější činnosti EU.¹¹² Vzhledem k tomu, že Evropská unie byla původně založena za ryze hospodářskými účely, nepředpokládala se potřeba úpravy lidských práv. Navíc již existovala Rada Evropy, která jednotlivá lidská práva ochraňovala, a tak nebylo potřeba lidská práva v rámci Evropské unie upravovat. Časem ovšem došlo k rozvoji Evropské unie, obzvláště v oblasti občanské, a tak bylo nutné tuhle situaci začít řešit. Proto na půdě Evropské unie došlo k vytvoření Listiny základních práv a svobod jakožto základního dokumentu pro ochranu lidských práv.¹¹³

¹¹⁰European Union Agency for Fundamental Rights a Council of Europe. Handbook on European law relating to the rights of the child. Luxembourg, 2017., s. 23-25, ISBN 978-92-871-9855-6.

¹¹¹MARTINY, Dieter. Práva dítěte v rodinném právu – evropské tendence. Právník. Praha, 2017, 156(9), s. 737, ISSN 0231-6625.

¹¹²European Union Agency for Fundamental Rights a Council of Europe. Handbook on European law relating to the rights of the child. Luxembourg, 2017., s. 20-22, ISBN 978-92-871-9855-6.

¹¹³ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008, s. 36, 37, ISBN 978-80-7201-710-2.

Jak je vidno, Rada Evropy a Evropská unie jsou dvě odlišené na sobě nezávislé instituce, které mezi sebou spolupracují. Evropská unie uznává předpisy Rady Evropy při realizaci své činnosti, a to zejména již zmíněnou EÚLP a Evropskou sociální chartu. Rozhodující je pro ni i názor ESLP.¹¹⁴ Z pohledu ochrany práv dítěte je pro obě instituce klíčová ÚPD, protože všechny členské státy Evropské unie i Rady Evropy jsou signatáři ÚPD. ÚPD tak tvoří jakýsi základ pro následnou úpravu v rámci těchto dvou institucí a její jednotlivá ustanovení se opět promítají v různých dokumentech těchto institucí (např. Listina základních práv Evropské unie a Evropská úmluva o výkonu práv dětí). V rámci Evropské unie Soudní dvůr Evropské unie konstatoval, že žádná povinnost uložená členům Evropské unie nesmí být v rozporu s povinnostmi stanovenými vnitrostátním ústavním právem a povinnostmi vyplývajícími z mezinárodního práva týkajícího se lidských práv. Jak je výše uvedeno, ÚPD byla přijata všemi členskými státy Evropské unie, tím pádem je její znění pro Evropskou unii závazné. Podobně je tomu i u Rady Evropy.¹¹⁵

Ochrana práv dítěte je v rámci evropského regionu značně prosazována a její úprava je velice rozmanitá. To dokládá i vznik Komise pro evropské rodinné právo, která se zaměřuje na jednotlivé oblasti rodinného práva a snaží se přicházet s novým lepším řešením a reflektovat současné trendy. Nyní zde rozeberu pouze ty nejdůležitější právní předpisy vztahující se k úpravě této problematiky v rámci evropského kontinentu.¹¹⁶

5.1 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

EÚLP známá též pod názvem Evropská úmluva o lidských právech tvoří ucelený katalog zaručených lidských práv v rámci Evropy. EÚLP vznikla na půdě Rady Evropy dne 4. listopadu 1950 v Římě a vstoupila v platnost dne 3. září 1953. Jedná se o nejstarší komplexní systém pro ochranu lidských práv v Evropě.

EÚLP je v průběhu svého života postupně dotvářena pomocí Protokolů, kterých existuje v současné době již 16, avšak pouze 14 z nich bylo přijato. Tyto protokoly se vztahují jak k hmotněprávním ustanovením, tak ustanovením

¹¹⁴ŠIŠKOVÁ, Naděžda. Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008, s. 44, ISBN 978-80-7201-710-2.

¹¹⁵European Union Agency for Fundamental Rights a Council of Europe. Handbook on European law relating to the rights of the child. Luxembourg, 2017., s. 26-28, ISBN 978-92-871-9855-6.

¹¹⁶MARTINY, Dieter. Práva dítěte v rodinném právu – evropské tendence. Právník. Praha, 2017, 156(9), s. 740, ISSN 0231-6625.

procesním.¹¹⁷ EÚLP obsahuje Preambuli a tři hlavy, přičemž Hlava I pojednává o jednotlivých právech a svobodách, Hlava II náleží Evropskému soudu pro lidská práva a poslední Hlava III obsahuje různá ustanovení, celkem sčítá 59 článků.

Všechna zaručená práva EÚLP lze vztahovat i k dětem, pro lepší představu uvedu např. právo na život, právo na svobodu myšlení, právo na spravedlivý proces nebo právo na respektování rodinného a soukromého života.¹¹⁸ Vychází to z ust. článku 1 EÚLP, který zní: „*Vysoké smluvní strany přiznávají každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, práva a svobody uvedené v Hlavě I této Úmluvy.*“¹¹⁹ Definicí dítěte totiž EÚLP nezná, a tak nezbyvá než si vystačit s pojmem každý, jež je uveden ve zmíněném čl. 1 EÚLP.

Ohledně možnosti podat stížnost k ESLP, není potřeba, aby stěžovatel dovršil určitého věku. I zde platí pojem každý, tudíž i dítě bez ohledu na jeho věk může podat stížnost k ESLP. ESLP v rámci své judikatury souhlasil s definicí dítěte obsaženou v ÚPD, tedy mladší 18 let.¹²⁰

5.1.1 Právo na respektování rodinného a soukromého života

Vzhledem k tématu této práce je klíčový v rámci EÚLP právě článek 8, který zakotvuje právo na respektování rodinného a soukromého života. Konstatuje, že:

- (1) *„Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.*
- (2) *Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského*

¹¹⁷ŠIŠKOVÁ, Naděžda. Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008, s. 110, ISBN 978-80-7201-710-2.

¹¹⁸ODEHNALOVÁ, Jana. Ochrana lidských práv v ústavním a evropském kontextu. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016, s. 113, ISBN 978-80-87956-45-8.

¹¹⁹Citováno z: Sdělení č. 209/1992 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících, čl.1.

¹²⁰European Union Agency for Fundamental Rights a Council of Europe. Handbook on European law relating to the rights of the child. Luxembourg, 2017., s. 18, 19, ISBN 978-92-871-9855-6.

blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“¹²¹

Jak je zřejmé, tento článek nechrání pouze soukromí a rodinu, ale i domov a korespondenci.

Z hlediska výkladu toho článku je klíčový pojem rodina, který je už vysvětlen v rámci první kapitoly této práce. ESLP judikuje, že nezáleží pouze na faktické existenci rodiny, tedy na existenci vztahu mezi manželi a dětmi, ale i na dalších faktických vztazích, kterými mohou být vzdálenější příbuzenské vztahy nebo vztahy mimo formální příbuzenství.¹²² Tím je myšlena například změna pohlaví v rámci partnerů, kteří spolu vychovávají dítě. Tento postoj ESLP plyne z rozsudku velkého senátu č. 21830/93 ve věci X, Y a Z proti Spojenému království, kde ESLP argumentuje společným soužitím, délkou vztahu, oddaností jeden druhému nebo společnou péčí o děti.¹²³ Rodina neexistuje pouze v rámci biologických, sociálních nebo morálních vazeb, ale také i v rámci vazeb ekonomických. Proto se pod tento článek řadí i úprava vyživovací povinnosti nebo institut dědictví.

ESLP ve svém rozhodování dle článku 8 EÚLP používá často doktrínu margin of appreciation neboli doktrínu prostoru pro uvážení, při které zohlední, zda rozhodnutí vnitrostátních orgánů je dostatečně svědomité, a pokud dojde k závěru, že vnitrostátní orgány posoudily danou situaci opravdu pečlivě, nebude případ již znovu přezkoumávat a konstatuje, že bylo rozhodnuto v možných mezích prostoru pro uvážení. Pro lepší představivost uvedu konkrétní příklad, kdy ESLP využil již zmíněný princip margin of appreciation, a to v řadě případů týkajících se jména dítěte.

Tento článek je hojně používán ve vztahu k ochraně práv dítěte ve vztahu zejména k problematice týkající se styku s dítětem, svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů, osvojení, jména a příjmení dítěte, náhradní rodinné péče nebo třeba určení

¹²¹Citováno z: Sdělení č. 209/1992 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících, čl. 8.

¹²²KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M., Evropská úmluva o lidských právech: komentář. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře, s. 865, 872, 873, ISBN 978-80-7400-365-3.

¹²³Rozsudek velkého senátu ESLP, 22. 4. 1997, č. 21830/93 ve věci X, Y a Z proti Spojenému království.

existence rodinných vazeb. Jednotlivé konkrétní případy související s nejlepším zájmem dítěte budou uvedeny a rozebrány v následující kapitole této práce.¹²⁴

5.2 Evropská sociální charta

Dalším významným dokumentem, který upravuje taktéž jednotlivá práva vztahující se k dětem, je Evropská sociální charta Rady Evropy. Ta vznikla 18. října 1961 v Turíně a obsahuje zejména sociální a hospodářská práva. Z hlediska obsahu jednotlivých práv se Evropská sociální charta člení do třech skupin – ekonomická práva související s výkonem práce, sociální práva a hospodářská a sociální práva výlučného charakteru. Do první skupiny ekonomických práv se řadí např. právo na práci nebo spravedlivou odměnu. Druhá skupina zaručuje třeba právo na sociální zabezpečení či právo na sociální péči. Třetí kategorie zahrnující práva hospodářská a sociální výlučného charakteru jsou z hlediska této práce důležitá. Je zde zakotveno právo matek a dětí na sociální a hospodářskou ochranu.¹²⁵

Ve vztahu k ochraně práv dítěte je důležité zmínit zejména právo na ochranu před fyzickými a morálními riziky, nebo stanovení přesných pravidel pro zaměstnávání nezletilých v rámci článku 7 nazvaného Právo dětí a mladých osob na ochranu. Dále v článku 17 Evropské sociální charty je pojednáváno o právu dětí a mladých osob na sociální, právní a hospodářskou ochranu, pomocí které by jednotlivé státy měly zajistit potřebnou péči, pomoc a vzdělání dítěte. Zároveň je zde zakotvena ochrana dítěte před násilím, zanedbáváním či vykořisťováním, stejně tak ochrana dětí, jimž se nedostává dostatečné podpory od jejich rodiny.

Na dodržování Evropské sociální charty dbá Evropský výbor pro sociální práva, jež posuzuje soulad vnitrostátní právní úpravy smluvních členů s podmínkami, které stanoví Evropská sociální charta. Evropský výbor vykonává svou činnost na základě předkládání zpráv jednotlivými signatáři, avšak prošetřuje i podněty dané prostřednictvím kolektivních stížností.¹²⁶

¹²⁴KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M., Evropská úmluva o lidských právech: komentář. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře, s. 864, 865, 874, 888, ISBN 978-80-7400-365-3.

¹²⁵ŠIŠKOVÁ, Naděžda. Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008, s. 184-187, ISBN 978-80-7201-710-2.

¹²⁶European Union Agency for Fundamental Rights a Council of Europe. Handbook on European law relating to the rights of the child. Luxembourg, 2017., s. 23, 24, ISBN 978-92-871-9855-6.

5.3 Listina základních práv Evropské unie

Klíčovým dokumentem Evropské unie obsahující jednotlivá lidská práva a svobody je Listina základních práv Evropské unie (dále také „LZPEU“) známá dříve jako Charta základních práv Evropské unie. LZPEU vznikla na Mezinárodní konferenci v Nice ve dnech 7.–9. prosince 2000 a tvoří tak první komplexní katalog lidských práv a svobod v unijním měřítku. Do této doby Evropská unie využívala již zmíněnou EÚLP a Evropskou sociální chartu.

LZPEU obsahuje práva osobní, politická, sociální, hospodářská a kulturní. Z tohoto pohledu by se mohlo zdát, že tento katalog je podobný všem ostatním katalogům obsahujícím lidská práva. To je sice pravda, protože zakotvuje všechna nejdůležitější práva a svobody, avšak struktura LZPEU je jedinečná, jelikož není seřazena dle hierarchie jednotlivých práv, charakteru ani obsahu. Zahrnuje celkem 54 článků, které jsou rozděleny do sedmi kapitol. Na začátku LZPEU je již tradičně Preambule, jež zdůrazňuje demokracii, existenci právního státu a zároveň počítá i s uplatňováním EÚLP, Evropské sociální charty a judikatury ESLP.

První kapitola pojmenovaná Důstojnost čítá celkem 5 článků a vztahuje se zejména na právo na život, lidskou důstojnost nebo zákaz mučení a otroctví. Je zde obsaženo i právo na nedotknutelnost osobnosti. Druhá kapitola nesoucí jméno Svobody sdružuje práva osobní (právo na respektování soukromého a rodinného života), politická (svoboda shromažďování a sdružování) i sociální a hospodářská (právo na vzdělání), stejně jako práva kulturní (svoboda umění a věd). Následující kapitola Rovnost zakotvuje práva týkající se osobnosti člověka, kde lze nalézt článek 24 deklarující práva dítěte, jež je pro účely této práce klíčový. Dále následuje kapitola čtvrtá – Solidarita, která se orientuje zejména na práva ekonomická a sociální. V páté kapitole – Občanská práva – jsou uvedena jednotlivá občanská práva jako například právo volit a být volen nebo právo obrátit se na ombudsmana. Kapitola šestá nesoucí jméno Soudnictví je převážně procesního charakteru a uvádí záruky právního státu, jako je např. právo na spravedlivý proces. Konečně poslední kapitola obsahuje Obecná ustanovení upravující výklad a použití listiny.

Jak je vidno, LZPEU je opravdu moderním dokumentem, protože jsou v ní obsažena i „moderní“ práva, která reagují na současnou situaci v Evropě i ve světě.

Tím je například svoboda umění a věd, ale i vybudování samotného článku pro práva dětí.¹²⁷

5.3.1 Práva dítěte

Z pohledu této práce je stěžejní rozebrat článek 24 LZPEU, který se skládá celkem ze tří odstavců a zní následovně:

- (1) *„Děti mají právo na ochranu a péči nezbytnou pro jejich blaho. Mohou svobodně vyjadřovat své názory. V záležitostech, které se jich dotýkají, se k těmto názorům musí přihlížet s ohledem na jejich věk a vyspělost.*
- (2) *Při všech činnostech týkajících se dětí, ať už uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, musí být prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte.*
- (3) *Každé dítě má právo udržovat pravidelné osobní vztahy a přímý styk s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu s jeho zájmy.*“¹²⁸

V prvním odstavci je obsaženo právo na svobodné vyjádření názoru dítěte s ohledem na jeho věk a vyspělost. Tím se opět posiluje participační právo dítěte v rámci jednotlivých situací – např. právo být vyslyšen v rámci řízení před soudem, kdy se rozhoduje o něm samotném. Druhý odstavec zakotvuje povinnost brát ohled na nejlepší zájem dítěte, tudíž je zde reflektována i úprava vycházející z ÚPD, pro kterou je nejlepší zájem dítěte také na prvním místě. Poslední třetí odstavec pak určuje právo dítěte na styk s oběma rodiči, avšak za předpokladu, že je to v zájmu dítěte.¹²⁹

¹²⁷ŠIŠKOVÁ, Naděžda. Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008, s. 201, 205-218, ISBN 978-80-7201-710-2.

¹²⁸Citováno z: Listina základních práv Evropské unie, čl. 24.

¹²⁹European Union Agency for Fundamental Rights a Council of Europe. Handbook on European law relating to the rights of the child. Luxembourg, 2017., s. 20, 21, ISBN 978-92-871-9855-6.

6 Nejlepší zájem dítěte v souvislosti s judikaturou Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva

Tato poslední kapitola nesoucí název *Nejlepší zájem dítěte v souvislosti s judikaturou Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva* přenáší výše rozebranou a vysvětlenou teorii do praxe. Vzhledem k tomu, že pod institut nejlepší zájem dítěte spadá uskutečňování všech práv, která zaručuje ÚPD – např. právo na rodičovskou péči a výchovu, právo na příznivý rozvoj nebo třeba právo být vyslyšen, je materie opravdu široká. Aby mohly jednotlivé soudy vykládat pojem nejlepší zájem dítěte dle ÚPD, vytvořil Výbor OSN pro práva dítěte Obecný komentář č.14, v němž je rozebrán institut nejlepšího zájmu dítěte jako předního hlediska.¹³⁰

Soudy při zjišťování nejlepšího zájmu dítěte vycházejí vždy ze zásady přiměřenosti a hledají takové řešení, které je pro dítě a jeho práva nejšetrnější. Celý proces zjišťování nejlepšího zájmu dítěte je velmi složitý a musí být proveden opravdu komplexně ve vztahu k dané situaci. Důležité je si však uvědomit, že s vývojem dítěte se může měnit i nejlepší zájem dítěte, proto se často soudy ocitají v nelehké situaci.

Proces zjišťování nejlepšího zájmu dítěte lze rozdělit do dvou fází – posuzování a následné určení nejlepšího zájmu dítěte. První fáze je závislá na konkrétní situaci, ve které se dítě nachází, a soud musí posoudit všechny související okolnosti, teprve až po tomto zvážení může rozhodnout. Aby rozhodování bylo jednodušší, vypracoval Výbor OSN pro práva dítěte demonstrativní výčet jednotlivých práv dítěte patřících do nejlepšího zájmu dítěte, které je potřeba vždy zohlednit, a to názor dítěte, identitu dítěte, rodinné prostředí a s ním související vztahy, péči a ochranu dítěte, zvláštní zranitelnost dítěte, právo na zdraví nebo právo na vzdělání. Soud tedy během svého rozhodování o nejlepším zájmu dítěte dbá všech těchto vyčtených práv bez ohledu na jejich hierarchii.

Součástí první fáze – posuzování nejlepšího zájmu dítěte jsou ještě dvě podfáze, při kterých musí být nejprve určeny všechny zájmy dítěte, jež se k dané

¹³⁰HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. O konceptu nejlepšího zájmu dítěte: aneb Proč lze nejnovější judikaturu Ústavního soudu k nejlepšímu zájmu dítěte vnímat jako nevyužitou příležitost a jak to souvisí s novým obecným komentářem Výboru OSN pro práva dítěte k „dětem ulice“?. Epravo.cz [online]. 17. 10. 2017 [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-konceptu-nejlepsiho-zajmu-ditete-106509.html>.

situaci vztahují a následně se tyto zájmy musí zohlednit ve vzájemných souvislostech. K lepší pochopitelnosti uvedu příklad: v případě odebrání dítěte z péče rodičů dojde k posuzování jednotlivých složek nejlepšího zájmu dítěte a soud bude hledat nejlepší možnou variantu za použití principu proporcionality neboli přiměřenosti, bude posuzovat střet jednotlivých složek jako je třeba právo na rodičovskou péči s právem na zachování zdraví. Během rozhodování však musí být zachována participační práva dítěte, jako je právo být informován o situaci, právo na vlastní názor nebo právo být vyslyšen. Pouze za předpokladu vážného ohrožení zájmů dítěte by nebyl brán ohled na vyjádření samotného dítěte.

Druhá fáze procesu zjišťování nejlepšího zájmu dítěte je již zmíněné určení nejlepšího zájmu dítěte. V této fázi dochází především k uplatňování procesních práv dítěte a ostatních zúčastněných osob. Těmi jsou například práva participační zmíněná již výše.¹³¹

Jak je vidno, proces zjišťování nejlepšího zájmu dítěte není vůbec jednoduchou záležitostí a samotný institut nejlepšího zájmu dítěte se objevuje v řadě nejrůznějších situací. V této kapitole, jak již vyplývá z cíle této práce, se však zaměřím na nejlepší zájem dítěte v souvislosti s právem poznat své rodiče a být jimi vychováván.

6.1 Judikatura Ústavního soudu

Zprvu začnu judikaturou Ústavního soudu České republiky, která je v ohledu nejlepšího zájmu dítěte již velice bohatá. Tak jako dítě samotné prochází vývojem a rozvojem samotným, tak i judikatura se v průběhu let mění a částečně přizpůsobuje dnešní společnosti.

Pro správný vývoj dítěte je důležité snažit se zachovat vztahy s oběma rodiči i po rozpadu manželství nebo soužití nesezdaného páru. Ne nadarmo se říká, že rodina je základ státu. Ve vztahu k dítěti to platí dvojnásob, jelikož právě rodina determinuje vývoj dítěte a jeho postoj k životu. Samozřejmě mohou nastat i případy, kdy zachování vztahů dítěte s rodiči by odporovalo nejlepšímu zájmu

¹³¹HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte Pro pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí. [online]. Liga lidských práv, 2016 [cit. 2019-03-06], s. 8-12, 21, 33 ISBN 978-80-87414-26-2. Dostupné z: <http://llp.cz/publikace/prakticky-pravni-pruvodce-nejlepsim-zajmem-ditete/>.

dítěte.¹³² Proto je potřeba každý jednotlivý případ posuzovat individuálně, což v nálezu II ÚS č. 363/03 ze dne 20. 1. 2005 judikoval i Ústavní soud: „Z ústavněprávního pohledu není možné nadřazovat modely fungování vztahů mezi oddělenými rodiči a nezletilými dětmi, které mají orgány veřejné moci zažité, nad zájem dítěte, který je definován v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Tyto modely, jakkoliv jsou v mnoha případech přínosné a použitelné, nemohou postihnout situaci každého jednotlivého nezletilého dítěte.“¹³³ Z toho je jasně patrné, že je třeba brát ohled vždy na nejlepší zájem dítěte a posuzovat každou situaci jedinečně.

Aby mohlo dojít k zachování vztahu s oběma rodiči, je potřeba určitá spolupráce mezi samotnými rodiči, což vyplývá i z ustanovení ObčZ o rodičovské odpovědnosti. Rodiče by se měli chovat odpovědně, spolupracovat a dbát na zájem dítěte, a to i v případě konfliktů mezi sebou.¹³⁴

Pro dítě je také důležité rodinné prostředí, které Ústavní soud definoval v Nálezu II ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009 „Rodinné prostředí je tedy pro dítě prostorem svobody a jakékoliv jiné prostředí za prostor osobní svobody dítěte proto považovat zásadně nelze.“¹³⁵ Z toho důvodu dojde-li k nepřiměřenému zásahu do rodinného prostředí dítěte, např. do umístění do psychiatrické léčebny, je třeba opět brát v potaz nejprve nejlepší zájem dítěte v souvislosti s konkrétními okolnostmi a až podle toho rozhodovat.

V dnešní době se však nejvíce řeší situace, kdy dochází k rozvodu manželství a poměry mezi rodiči a dětmi musí být ještě před rozvodem vypořádány. Jak je zmíněno již na začátku této práce, více jak polovina manželství s nezletilými dětmi byla v roce 2017 rozvedena. Dle statistik českého statistického úřadu se hranice rozvodovosti promítá kolem 50 % i v předchozích letech.¹³⁶ Z mého pohledu jsou tyto statistiky zdrcující. Je samozřejmé, že nikdo nemůže být nucen setrvávat ve svazku proti své vůli, ale je třeba zohlednit právě nejlepší zájem dítěte při řešení této situace. Dokonce existují případy, kdy soud manželství nerozvedl,

¹³²WESTPHALOVÁ, Lenka a Romana ROGALEWICZOVÁ. Práva dítěte v rodičovském konfliktu. Právní rozhledy 19/2016, s. 660, Praha: C.H. Beck, 2016.

¹³³Citováno z: Nález II ÚS 363/03 ze dne 20. 1. 2005.

¹³⁴WESTPHALOVÁ, Lenka a Romana ROGALEWICZOVÁ. Práva dítěte v rodičovském konfliktu. Právní rozhledy 19/2016, s. 660, Praha: C.H. Beck, 2016.

¹³⁵Citováno z: Nález II ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009.

¹³⁶Statistická ročenka České republiky - 2018: Statistical yearbook of the Czech Republic - 2018. Praha: Český spisovatel, 2018. s. 132–133, ISBN 978-80-250-2868-1. ISSN 1211-4812.

protože to nebylo v souladu s nejlepším zájmem dítěte např. z důvodu ohrožení zdravotního stavu dítěte.¹³⁷

Pokud již k rozvodu manželství má dojít a nejsou dány předpoklady pro nemožnost rozvodu manželství, v ohledu na nejlepší zájem dítěte je vždy nejlepší možné řešení zachovat styk a s tím související péči a výchovu obou rodičů. Tudíž dítě má možnost rozvíjet vztah s oběma rodiči. Nejsnazší forma je dohoda o budoucím uspořádání poměrů dítěte k oběma rodičům. Častěji však dochází ke sporům mezi rodiči, a tak není jiná možnost, než aby poměry dítěte k oběma rodičům byly rozhodnuty v rámci soudního řízení.

V případě rozhodování o úpravě péče o dítě v rámci soudního řízení má dítě právo uplatnit svá participační práva, a to na základě ust. článku 12 ÚPD. Dítě je totiž nejen objektem soudního řízení, ale i subjektem. Má tak právo na informace, a následné zhodnocení situace a projevení svého názoru včetně práva být vyslyšeno.¹³⁸ To potvrzuje i Nález I. ÚS 2661/2010 ze dne 2. 11. 2010, který „zaručuje dítěti právo, aby mohlo v řízení projevit své stanovisko k otázkám, jež se ho bezprostředně dotýkají a umožňuje mu (byť jen do určité míry) vyrovnat nerovné postavení ve vztahu k rodičům.“¹³⁹ Často bohužel záleží na konkrétním postoji rodičů vůči sobě navzájem, protože jeden z nich může dítě určitým způsobem manipulovat, dítě tedy nevyužije svá participační práva naplno. Z tohoto důvodu bývá soudem v poslední době využíván právě institut střídavé péče, který zaručuje dítěti styk s oběma rodiči.

Střídavá péče tvoří dle ObčZ alternativu k výlučné péči jednoho z rodičů, avšak dříve tomu tak nebylo.¹⁴⁰ Zpočátku Ústavní soud využíval institut střídavé péče pouze v případě souhlasu obou rodičů, čehož je důkazem např. Usnesení I. ÚS 297/2001.¹⁴¹ Postupem času ale došlo k poupravení názoru Ústavního soudu na střídovou péči. Pokud by rodič nedal souhlas ke střídavé péči účelně, může být o střídavé péči rozhodnuto i přesto. Klíčový je vždy nejlepší zájem

¹³⁷HRUŠÁKOVÁ, Milana. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. Praha: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře, s. 451,452, ISBN 978-80-7400-503-9.

¹³⁸WESTPHALOVÁ, Lenka a Romana ROGALEWICZOVÁ. Práva dítěte v rodičovském konfliktu. Právní rozhledy 19/2016, s. 660, Praha: C.H. Beck, 2016.

¹³⁹Citováno z: Nález I. ÚS 2661/2010 ze dne 2. 11. 2010, bod 53.

¹⁴⁰WESTPHALOVÁ, Lenka a Romana ROGALEWICZOVÁ. Práva dítěte v rodičovském konfliktu. Právní rozhledy 19/2016, s. 660, Praha: C.H. Beck, 2016.

¹⁴¹Usnesení I. ÚS 297/2001 ze dne 13. 2. 2003.

dítěte.¹⁴² Nestěžejní náleží Ústavního soudu vztahující se ke střídavé péči a tím pádem i k právu dítěte být vychováván oběma rodiči, je Nález I. ÚS 2482/2013 ze dne 26. 5. 2014.¹⁴³

6.1.1 Nález Ústavního soudu – sp. zn. I. ÚS 2482/2013

Tento náleží Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2014 přinesl zcela nový pohled na institut střídavé péče. Doposud se střídavá péče využívala pouze zřídka kdy. Tímto nálezem však došlo k zásadní změně v ohledu využívání střídavé péče.¹⁴⁴ Ústavní soud judikoval: „*Za situace, kdy se oba rodiče o své děti aktivně zajímají, jsou stejnou měrou schopni a ochotni pečovat o jejich zdraví a tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj a kdy děti mají k oběma rodičům stejně hluboký citový vztah, nelze střídavou výchovu vyloučit jen na základě hodnocení vztahů mezi rodiči. Obecné soudy tudíž musí při svém rozhodování o péči rodičů, kteří se rozvádějí nebo ukončili společné soužití, vycházet z premisy, že zájmem dítěte je, aby bylo především v péči obou rodičů.*“¹⁴⁵ Z toho jasně plyne, že obecné soudy by měly upřednostnit institut střídavé péče, protože je to v nejlepším zájmu dítěte.

Dojde-li k situaci, kdy připadá střídavá péče v úvahu, musí soud posoudit jednotlivá kritéria vztahující se právě ke střídavé péči, která tento náleží Ústavního soudu také stanovil. „*Mezi kritéria, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte v řízení o úpravě výchovných poměrů vzít v potaz, patří zejména (1) existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěřeni do péče usilující osobou; (2) míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěřeni do péče té které osoby; (3) schopnost osoby usilující o svěřeni dítěte do péče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; a (4) přání dítěte*“¹⁴⁶ Jak je vidno, opět se zde objevují již zmíněné body stanovené Výborem OSN pro práva dítěte.

Střídavá péče tak poskytuje dítěti právo být vychováván oběma rodiči a dává mu možnost rozvíjet svůj vztah s oběma rodiči stejným způsobem. Nelze

¹⁴²Usnesení II. ÚS 371/2006 ze dne 23. 8. 2006.

¹⁴³WESTPHALOVÁ, Lenka a Romana ROGALEWICZOVÁ. Práva dítěte v rodičovském konfliktu. Právní rozhledy 19/2016, s. 660, Praha: C.H. Beck, 2016.

¹⁴⁴JIRSA, Jaromír. Jak to myslel Ústavní soud se střídavou péčí a jak o ní budou přemýšlet soudci obecných soudů. Právní prostor [online]. 3.9.2014 [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/jak-to-myslel-ustavni-soud-se-stridavou-peci-a-jak-o-ni-budou-premyslet-soudci-obecnych-soudu>.

¹⁴⁵Citováno z: Nález I. ÚS 2482/2013 ze dne 26. 5. 2014.

¹⁴⁶Citováno z: Nález I. ÚS 2482/2013 ze dne 26. 5. 2014.

však striktně uvést, že institut střídavé péče je pokaždé tím nejlepším řešením. Opět musí být zachován princip přiměřenosti a posouzení konkrétního případu, protože někdy může sice dojít k naplnění všech kritérií pro střídavou péči, avšak okolnosti jasně nasvědčují tomu, že střídavá péče není v daném případě v souladu s nejlepším zájmem dítěte¹⁴⁷ (např. psychická zátěž dítěte v rámci velké vzdálenosti bydliště obou rodičů)¹⁴⁸.

Jak je vidno, tento náleží I. ÚS 2482/2013 ze dne 26. 5. 2014 je opravdu přelomový a z mého pohledu tvoří velice důležitý milník v přístupu nejen k institutu střídavé péče, ale i k přístupu k nejlepšímu zájmu dítěte, protože zde dochází opravdu k upřednostnění dítěte v oblasti práva být vychováván oběma rodiči a rozvíjet s nimi vztah.

6.2 Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Právě z judikatury Evropského soudu pro lidská práva často vychází i náš Ústavní soud, a to nejen při rozhodování o nejlepšímu zájmu dítěte. Ústavní soud i ESLP přezkoumávají dané případy hlavně po stránce procesní, protože rozhodnutí o samotné věci náleží soudům obecným. U práva být vychováván oběma rodiči často vychází ESLP z ust. článku 8 EÚLP, ve kterém je obsaženo právo na ochranu rodinného života. Předním hlediskem ve vztahu k dětem je pro ESLP taktéž nejlepší zájem dítěte, ačkoli není jako takový obsažen nikde v EÚLP.

ESLP považuje za důležité rozhodovat ve věcech týkajících se dítěte, pokud možno, co nejrychleji. Existuje tak celá řada případů, kdy dle ESLP došlo k porušení ust. článku 6 EÚLP – právo na spravedlivý proces právě v důsledku průtahů v řízení. To se objevuje např. ve věci Voleský proti České republice, č. 63627/00 nebo Kříž proti České republice, č. 26634/03. V obou zmíněných případech čekali zmínění pánové na úpravu styku se svými dětmi nepřiměřeně dlouhou dobu (8 let a 9 let).¹⁴⁹

¹⁴⁷WESTPHALOVÁ, Lenka a Romana ROGALEWICZOVÁ. Práva dítěte v rodičovském konfliktu. Právní rozhledy 19/2016, s. 660, Praha: C.H. Beck, 2016.

¹⁴⁸Nález I. ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014.

¹⁴⁹PAPOUŠKOVÁ, Tereza. Cui liberi – otázka svěřování dětí do péče v judikatuře ÚS a ESLP. JURISPRUDENCE [online]. 2014(4) [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <http://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/cui-liberi-otazka-sverovani-deti-do-pece-v-judikature-us-a-eslp.m-33.html>.

Pro účely této práce se však budu zabývat judikaturou ESLP v ohledu k rodinnému životu, tedy konkrétně porušením ust. článku 8 EÚLP. Pod tento článek spadá celá řada práv, jak již bylo vysvětleno v předchozí kapitole. Začnu u práva na respektování rodinného života, pod které spadá např. právo dítěte na péči rodičů nebo třeba právo udržovat styk s oběma rodiči.¹⁵⁰ V rozsudku ESLP Ignaccolo-Zenide proti Rumunsku, č. 31679/96, je jasně vysloveno, že je potřeba při rozhodování o rodinném životě vždy dbát nejlepšího zájmu dítěte.¹⁵¹

Ohledně práva dítěte na péči rodičů ESLP stanovil, že by stát neměl zasahovat do soukromého rodinného života. Zasahovat by měl pouze v případech ochrany dětí před zneužíváním nebo pokud by rodiče potřebovali jeho podporu. Důkazem je toho rozhodnutí R. M. S. proti Španělsku, č. 28775/12, kdy došlo k pochybení ze strany státu, konkrétně Španělska. Španělské orgány totiž rozhodly o odebrání dítěte z péče stěžovatelky, která se nacházela ve špatné sociálně-ekonomické situaci, a tím ji znemožnily styk s jejím dítětem. ESLP tak konstatoval, že byl porušen článek 8 EÚLP, protože španělské orgány se dostatečně nepokusily vyřešit celou situaci přijatelnějším způsobem, např. poskytnutím sociálních dávek. Došlo tak k narušení práva dítěte na péči rodičů a narušení práva stěžovatelky žít se svým dítětem.¹⁵²

Právo udržovat styk s oběma rodiči opět závisí na zohlednění nejlepšího zájmu dítěte a spadá pod ust. článku 8 EÚLP. Dle rozsudku ESLP K. a T. proti Finsku, č. 25702/94, je vztah mezi rodičem a dítětem základním aspektem pro rodinný život. Ten však ale může být za jistých okolností omezen právě nejlepším zájmem dítěte.¹⁵³ Tak tomu bylo například ve věci Levin proti Švédsku, č. 35141/06, kdy omezení styku s dětmi bylo na místě. Matka měla tři děti, které zanedbávala a po odebrání dětí z její péče a následném umístění do náhradní ústavní péče děti vždy při styku s matkou vykazovaly nelibé reakce. Matka podala stížnost k ESLP, protože dle jejího názoru došlo k porušení článku 8 EÚLP, ESLP

¹⁵⁰European Union Agency for Fundamental Rights a Council of Europe. Handbook on European law relating to the rights of the child. Luxembourg, 2017., s.75, ISBN 978-92-871-9855-6.

¹⁵¹Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. ledna 2000, Ignaccolo-Zenide proti Rumunsku, č. 31679/96, bod 94.

¹⁵²Rozsudek ESLP ze dne 18. června 2013, R. M. S. proti Španělsku, č. 28775/12, bod 69, 86, 93

¹⁵³European Union Agency for Fundamental Rights a Council of Europe. Handbook on European law relating to the rights of the child. Luxembourg, 2017., s.82, ISBN 978-92-871-9855-6.

však k tomuto závěru nedospěl. Odebrání dětí z péče matky bylo v tomto případě v pořádku, protože to bylo v nejlepším zájmu dětí.¹⁵⁴

U práva dítěte udržovat styk s oběma rodiči se nevychází pouze obecně z EÚLP, ale existují další dokumenty, které toto právo rozvíjí. Jedním z nich je například Úmluva o styku s dětmi, která vznikla na půdě Rady Evropy a říká, že „*Dítě a jeho rodiče mají právo navázat a udržovat vzájemný pravidelný styk.*“¹⁵⁵ Stejně tak existuje i Evropská úmluva o výkonu práv dítěte, jež pochází rovněž z Rady Evropy a pojednává o participačních právech dítěte, tedy o právu na informace nebo o právu vyjádřit svůj názor. Jak už bylo několikrát uvedeno, tato práva patří taktéž k nejlepšimu zájmu dítěte, avšak zmíněná Evropská úmluva o výkonu práv je konkretizuje. Dle ní musí soud určit, jestli má vše potřebné k rozhodnutí o nejlepším zájmu dítěte, dále zajistit právo dítěte na informace a poskytnout dítěti bezpečí, aby mohlo projevit svůj názor k dané věci.¹⁵⁶

Judikatura ESLP je velice bohatá a různorodá, stejně jako judikatura Ústavního soudu České republiky. Ústavní soud často ve svých nálezech v konkrétních věcech cituje rozsudky ESLP, pomocí kterých argumentuje a následně pak dospěje k závěrečnému rozhodnutí. Z mého pohledu je nutné propojovat rozhodnutí Ústavního soudu ČR právě s Evropským soudem pro lidská práva ve Štrasburku, protože tím se celá problematika stává transparentnější a existuje tak větší jistota nejen u nás, ale i v rámci Evropy.

Samozřejmě nelze jednotlivé situace stavět do vzájemné roviny, protože každý případ je svým způsobem specifický, proto je důležité, že ESLP uznává doktrínu margin of appreciation neboli doktrínu prostoru pro uvážení, kde nechává jednotlivým státům možnost individuálně rozhodnout.¹⁵⁷

¹⁵⁴Rozsudek ESLP ze dne 15. března 2012, Levin proti Švédsku, č. 35141/06, bod 57, 69.

¹⁵⁵Citováno z: Úmluva o styku s dětmi, čl. 4 odst. 1.

¹⁵⁶European Union Agency for Fundamental Rights a Council of Europe. Handbook on European law relating to the rights of the child. Luxembourg, 2017., s.85, ISBN 978-92-871-9855-6.

¹⁵⁷KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M., Evropská úmluva o lidských právech: komentář. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře, s. 888, ISBN 978-80-7400-365-3.

Závěr

Tato diplomová práce si kladla za cíl poskytnout komplexní analýzu právní úpravy ochrany práv dítěte s ohledem na předmětnou judikaturu vztahující se k rodičovské péči o dítě a právu dítěte být vychováván oběma rodiči. Nejprve tedy byly objasněny základní pojmy, bez nichž by nebylo možné danou problematiku pochopit. Stěžejním pojmem první kapitoly byl tak nejlepší zájem dítěte, který je velice obtížné definovat tak, aby jeho výklad nebyl příliš extenzivní či ba naopak nebyl příliš úzký. Nejlepší zájem dítěte je velice individuální, a přestože existuje již řada definic, ne vždy je možné každou jednotlivou definici aplikovat na daný případ. Dle mého názoru neexistuje žádná vhodná univerzální definice nejlepšího zájmu dítěte, jelikož každé dítě je jedinečnou osobností, a potřebuje tak individuální přístup. Stejně tak si myslím, že do nejlepšího zájmu dítěte je třeba zapracovat i jednotlivé kulturní, náboženské a společenské aspekty daného státu.

Druhá kapitola objasnila vývoj dětských práv. Aby došlo k pochopení celkové koncepce dětských práv, která jsou nedílnou součástí lidských práv, považovala jsem za nutné zprvu vysvětlit teorii práva přirozeného a teorii práva pozitivního jako práva psaného. Teprve po definování těchto dvou teorií lze začít s historií vývoje lidských práv. Ta se totiž začala uplatňovat již v době antiky. Významného rozvoje se dočkala až v novověku, kdy byly vydány dva stěžejní dokumenty – Deklarace nezávislosti USA z roku 1776 a Deklarace práv člověka a občana z roku 1789. Vzhledem k tomu, že se tato diplomová práce specializuje na ochranu práv dítěte, bylo třeba představit i vývoj nejdůležitějších dokumentů 20. století, které zakotvují všeobecná lidská práva, od kterých se následně samotná dětská práva odvíjí. Za klíčový dokument 20. století považuji Všeobecnou deklaraci lidských práv z roku 1948 nebo Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950. Právě 20. století bylo stěžejním pro vývoj práv náležejících dítěti, protože došlo nejen ke vzniku dětského fondu UNICEF v roce 1946, ale i k sepsání přelomového dokumentu Úmluvy o právech dítěte z roku 1989. Neboť ta představuje největší milník ve vývoji dětských práv a ve svém ust. článku 3 klade důraz právě na nejlepší zájem dítěte. Tudíž lze říci, že zásadní ochrana dětských práv započala až v novodobé historii, neboť stěžejní dokument Úmluva o právech dítěte byla sepsána až v roce 1989.

Následující kapitola pojednávala o Vnitrostátní právní úpravě vztahující se k ochraně práv dítěte, ve které jsou uvedeny jednotlivé dokumenty obsahující dětská práva. Vzhledem k tomu, že je práce psána pod katedrou ústavního a evropského práva, považovala jsem za důležité věnovat pozornost Ústavě České republiky a Listině základních práv a svobod detailněji – samozřejmě se zohledněním tématu této diplomové práce. U Listiny základních práv a svobod byl klíčový hlavně článek 32, který přiznává ochranu dítěti a rodině. Poté jsem přešla do roviny soukromého práva, kde nejstěžejnějším dokumentem je zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník. Bez analýzy jeho části *Rodinné právo* by jen těžko bylo možné pochopit právní úpravu institutu ochrany práv dítěte v rámci České republiky. Dále jsou stručně představeny ještě dva předpisy vztahující se k danému tématu, a to Zákon o sociálně-právní ochraně dětí neboli zákon č. 359/1999 Sb. a Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Vnitrostátní právní úprava vztahující se k této problematice je podle mého úsudku roztržštěná, jelikož je součástí řady právních předpisů, a to jak v rovině veřejného, tak i soukromého práva.

Čtvrtá kapitola se věnovala mezinárodní právní úpravě vztahující se k ochraně práv dítěte. Zde jsem detailně rozebrala z mého pohledu nejdůležitější dokument pojednávající o dětských právech – Úmluvu o právech dítěte. Uvedla jsem základní principy, na kterých ÚPD stojí a vysvětlila vztah ÚPD k českému právnímu řádu, přičemž jsem poukázala na vzájemná propojení. Neopomenula jsem zmínit ani tři opční protokoly, pomocí kterých byla ÚPD doplněna. V mezinárodním právu hraje velkou roli i Světová deklarace o přežití, ochraně a rozvoji dítěte, jež zde byla také uvedena. Na základě této kapitoly je zřejmé, že ÚPD je nejzásadnější a nejkomplexnější dokument pojednávající o právech dítěte. Bez ÚPD by bylo jen velmi obtížné, troufám si říci v řadě situací dokonce nemožné, hájit zájmy dítěte.

Další, v pořadí pátá, kapitola se zabývala ochranou práv dítěte z pohledu Evropské unie. Ačkoli je kapitola nazvaná takto, věnovala se nejen dokumentům vydaným ze strany Evropské unie, ale i Rady Evropy, protože Evropská unie uznává nejen své předpisy, ale rovněž i předpisy Rady Evropy. Proto jsem zde rozebrala Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, zejména ustanovení článku 8 – právo na respektování rodinného a soukromého

života, jež je klíčové pro judikaturu ESLP vztahující se k dané problematice. Poté jsem zmínila Evropskou sociální chartu a Listinu základních práv Evropské unie, která v článku 24 zakotvuje práva dítěte. Situace ohledně právní úpravy v Evropě je velice komplikovaná, jelikož zde vystupují dvě instituce, a to Rada Evropy a Evropská unie. Zpočátku se mi systém úpravy práv dítěte v Evropě zdál nepřehledný, ale po důkladném prostudování jednotlivých dokumentů a vazeb obou institucí musím konstatovat, že jsou ve vzájemné synergii.

Poslední, šestá, kapitola poukazyvala na judikaturu Ústavního soudu České republiky a Evropského soudu pro lidská práva. Vzhledem k obsáhlosti dané problematiky jsem se dle cíle práce soustředila na judikaturu týkající se rodičovské péče o dítě a práva dítěte být vychováván oběma rodiči, což je v souladu s nejlepším zájmem dítěte. Judikatura obou soudů je velice bohatá, a proto jsem uvedla z mého pohledu nejzásadnější rozhodnutí. Za přelomové rozhodnutí Ústavního soudu považuji nálezy I. ÚS 2482/2013 přinášející nový pohled na střídavou péči rodičů o dítě. Díky uvedení jednotlivých případů je možné přenést dříve vysvětlenou teorii do praxe a lépe pochopit aplikaci nejlepšího zájmu dítěte.

Druhým cílem této diplomové práce bylo poukázat na sporné aspekty právní úpravy vztahující se k ochraně práv dítěte. Úmluva o právech dítěte je dokumentem Organizace spojených národů, tudíž její původní znění je anglické. Český překlad však není tak propracovaný jako původní verze. Obsahuje nepřesnosti v překladu, a to zejména v souvislosti s pojmem nejlepší zájem dítěte, kdy česká verze vynechává superlativ nejlepší a obsahuje pouze pojem zájem dítěte. To je z mého pohledu zásadní negativum české úpravy.

Za další nedostatek považuji nesystematičnost právní úpravy ochrany práv dítěte jako celku. Jediným základním dokumentem pojednávajícím o právech dítěte je Úmluva o ochraně práv dítěte. Ta však zakotvuje pouze základní práva a již blíže je nerozpracovává, to ponechává na jednotlivých signatářských státech. Tím se rozšiřuje množství předpisů platných v této oblasti. Složitost umocňuje i fakt, že do hry vstupují předpisy nejen signatářských států, ale například i Evropské unie nebo Rady Evropy.

Při studiu této problematiky jsem postrádala komplexní aktuální publikaci, která by obsahovala veškerou platnou právní úpravu ochrany práv dítěte

s přihlédnutím k judikatuře Ústavního soud a ESLP. Z počátku tak bylo velice těžké se v dané problematice orientovat.

Institut ochrany práv dítěte jako takový je velice důležitý a v dnešní společnosti často diskutovaný. V každé situaci je třeba brát ohled na nejlepší zájem dítěte a jednotlivé případy posuzovat individuálně. Díky zvyšujícímu se trendu rozvodovosti, nesezdaného soužití nebo třeba nižší míře rodičovské odpovědnosti, se dá předpokládat, že se tato problematika bude neustále vyvíjet.

Resumé

The aim of this diploma thesis was to provide complex analysis of legal adjustment of Protection of Children's Rights regarding to judicature of the constitutional Court of the Czech Republic and European Court of Human Rights.

In the first part, there were explained basic terms with stress on the best interest of the child which was crucial importance of this thesis. Second part focused on historical development of children's rights that grew from human rights itself. The most important document created in history is The United Nations Convention on the Rights of the Child. After that the legal adjustment related to this topic was analysed from domestic, international and European point of view. Legal adjustment of Czech Republic is based in Constitution of the Czech Republic and Charter of Fundamental Rights and Freedoms and is particularised in another legal regulations like for example Civil Code. The United Nations Convention on the Rights of the Child from 1989 is the most important document from international law perspective. It is the most crucial and complex document dealing with children rights whatsoever. The situation regarding to this legal adjustment in Europe is complicated because there are two institutions – Council of Europe and European Union. However, it creates great synergies like European Convention on Human Rights authored by Council of Europe and acknowledged by European Union. From European Union perspective, the Charter of Fundamental Rights of the European Union is also important. Its last chapter point out judicature of Constitutional Court of the Czech Republic and European Court of Human Rights. This thesis was focused on judicature regarding to parent care of children and children rights to be raised by both parents in harmony in their best interests because the whole judicature is too comprehensive. There was also analysed ground-breaking ruling of Constitutional Court of the Czech Republic – ruling I. CC 2482/2013 that brought new point of view on shared custody.

Last part of this thesis summed up protection of children's rights and pointed out debatable aspects of legal adjustments in children rights area. Inaccuracy in Czech translation of the best interest of the child included in English version of Convention on Children Rights or generally unsystematically legal adjustments are some examples of those. To conclude, the Protection of Children's Rights is very important issue and the best interest of the child has to be seriously respected.

Seznam použitých zdrojů

Monografie a komentářová literatura

- ADAMUS, Vladimír. Mezinárodní dokumenty o lidských právech: anglicky a česky. Praha: Linde, 2000, ISBN 80-7201-221-5.
- Agentura Evropské unie pro základní práva, Rada Evropy. Příručka evropského práva v oblasti práv dítěte. Lucemburk, 2015. ISBN 978-92-871-9913-3.
- BÍLKOVÁ, Jana, ČERNÝ, Michal, ČUHELOVÁ, Kateřina, DAVID, Ludvík, DÁVID, Radovan, DOBROVOLNÁ, Eva, FOJTÍK, Lumír, HANDLAR, Jiří, HAVLAN, Petr, HOLEJŠOVSKÝ, Josef, HORECKÝ, Jan, HULMÁK, Milan, HURDÍK, Jan, HRDLÍČKA, Miloslav, KOUKAL, Pavel, LASÁK, Jan, LAVICKÝ, Petr, LAZÍKOVÁ, Jarmila, LEBEDA, Martin, PODIVÍNOVÁ, Martina Kuloglija, PONDIKASOVÁ, Tereza, RONOVSÁ, Kateřina, RUBAN, Radek, ŠEVČEK, Marek, TŮMA, Pavel, VÍTEK, Jindřich. Občanský zákoník, komentář, I. Obecná část (§ 1–654). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, ISBN 978-80-7400-529-9.
- BŮŽEK, Antonín a Jan MICHALÍK. Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000, ISBN 80-244-0054-5.
- DAVID, Roman. Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika: mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty: rodina a základy rodinného práva. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999, ISBN 80-7182-076-8.
- DAVID, Roman. Ústava České republiky: Listina základních práv a svobod: úplné znění doplněné poznámkami, úvodem do problematiky a výběrem ze soudních případů. 2. doplněné a přepracované vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1997, ISBN 80-7182-007-5.
- DETRICK, Sharon. A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Boston: M. Nijhoff Publishers, c1999. ISBN 9041112294.
- DUNOVSKÝ, Jiří. Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě. Praha: Grada, 2005, ISBN 80-247-1201-6.

- European Union Agency for Fundamental Rights a Council of Europe. Handbook on European law relating to the rights of the child. Luxembourg, 2017. ISBN 978-92-871-9855-6.
- FISCHER, René a Alena HÁJKOVÁ. Paragrafy vedoucího dětského kolektivu. Brno: Computer Press, 2010, ISBN 978-80-251-2909-8.
- FLEGL, Vladimír. Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv. Praha: C.H. Beck, 1997. Zákony s poznámkami (C.H. Beck), ISBN 80-7179-125-3.
- GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 7. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2017. ISBN 978-80-7380-652-1.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, HULMÁK, Milan, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, PSUTKA, Jindřich, SIEGLOVÁ, Zuzana, SEDLÁK, Petr, WESTPHALOVÁ, Lenka, KAPITÁN, Zdeněk, KOŽIAK, Jaromír, ŠMÍD, Ondřej, HRUŠÁKOVÁ ML., Milana. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář, 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-503-09.
- HUBÁLKOVÁ, Eva. Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva: text je sestaven a uspořádán podle stavu k 1.4.2003. Praha: Linde, 2003, ISBN 80-7201-417-x.
- KLÍMA, Karel. Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-80-7380-140-3.
- KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M., Evropská úmluva o lidských právech: komentář. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře, ISBN 978-80-7400-365-3.
- LAVICKÝ, Petr. Občanský zákoník: komentář. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře, ISBN 978-80-7400-503-9.
- MACELA, Miloslav, HOVORKA, Daniel, KŘÍSTEK, Adam, TRUBAČOVÁ, Klára, ZÁRASOVA, Zuzana, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), ISBN 978-80-7478-727-0.
- NOVOTNÝ, Petr, Jitka IVIČIČOVÁ, Ivana SYRŮČKOVÁ a Pavlína VONDRÁČKOVÁ. Nový občanský zákoník. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2017. Právo pro každého (Grada), ISBN 978-80-271-0431-4.

- ODEHNALOVÁ, Jana. Ochrana lidských práv v ústavním a evropském kontextu. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016, ISBN 978-80-87956-45-8.
- POLIŠENSKÁ, Petra. Přehled judikatury ve věcech vztahů mezi rodiči a dětmi: (s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku). Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. Judikatura (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-332-6.
- RYCHETSKÝ, Pavel. Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), ISBN 978-80-7478-809-3.
- Statistická ročenka České republiky - 2018: Statistical yearbook of the Czech Republic - 2018. Praha: Český spisovatel, 2018. ISBN 978-80-250-2868-1. ISSN 1211-4812.
- ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, KRATOCHVÍL, Vladimír, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav, ŠÁMALOVÁ, Milada, VÁLKOVÁ, Helena, VANDUCHOVÁ, Marie. Trestní zákoník (EVK). 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5.
- ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. 3.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2011, ISBN 978-80-7400-350-9.
- ŠIŠKOVÁ, Naděžda. Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-710-2.
- Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016, ISBN 978-80-7421-120-1.
- WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK Vojtěch, LANGÁŠEK Tomáš, POSPÍŠIL Ivo a kol. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6.

Právní předpisy

- Deklarace práv dítěte, OSN, 1924.
- Evropská sociální charta, Rada Evropy, 1961.

- Evropská úmluva o výkonu práv dětí, Rada Evropy, 1996.
- Listina základních práv Evropské unie, Evropská unie, 2000.
- Mezinárodní pakt o hospodářských, kulturních a sociálních právech, OSN, 1966.
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, OSN, 1966.
- Opční protokol k úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie, OSN, 2000.
- Opční protokol k úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů, OSN, 2000.
- Rada Evropy [online]. Evropská úmluva o ochraně lidských práv. Dostupné na http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf.
- Sběrka mezinárodních smluv č. 28/2016, částka 15, 28 SDĚLENÍ Ministerstva zahraničních věcí, 2016, ISSN 1801-0393.
- Sdělení č. 209/1992 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.
- Sdělení MZV č. 91/2005 Sb. m. s., o sjednání Úmluvy o styku s dětmi.
- Světová deklaráce o přežití, ochraně a rozvoji dětí, 1990.
- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.
- Úmluva o právech dítěte, OSN, 1989.
- Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992, Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

- Zákon č. 111/2006 Sb., Zákon o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Všeobecná deklarace lidských práv, OSN, 1948.

Odborné časopisecké a internetové články

- HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna. O konceptu nejlepšího zájmu dítěte: aneb Proč lze nejnovější judikaturu Ústavního soudu k nejlepšímu zájmu dítěte vnímat jako nevyužitou příležitost a jak to souvisí s novým obecným komentářem Výboru OSN pro práva dítěte k „dětem ulice“?. Epravo.cz [online]. 17. 10. 2017 [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-konceptu-nejlepsiho-zajmu-ditete-106509.html>
- HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna. Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte Pro pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí. [online]. Liga lidských práv, 2016 [cit. 2019-03-06], s. 8-12, 21, 33 ISBN 978-80-87414-26-2. Dostupné z: <http://lp.cz/publikace/prakticky-pravni-pruvodce-nejlepsim-zajmem-ditete/>
- JIRSA, Jaromír. Jak to myslel Ústavní soud se střídavou péčí a jak o ní budou přemýšlet soudci obecných soudů. Právní prostor [online]. 3.9.2014 [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/jak-to-myslel-ustavni-soud-se-stridavou->
- KORNEL, Martin. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. Právní rozhledy. Praha: C.H. Beck, 2013, 2013(3).
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a Zdeněk NOVÝ. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. Právní rozhledy. Praha: C.H. Beck, 2017, 2017(15-16).
- MARTINY, Dieter. Práva dítěte v rodinném právu – evropské tendence. Právník. Praha, 2017, 156(9), ISSN 0231-6625.
- MGR. et. MGR. HANUŠ, Daniel. Úmluva o právech dítěte v právním řádu ČR: Dvacáté století objevilo hodnotu dítěte, aneb jak jsme ji objevovali u nás. Hlasy

dětí [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: http://www.hlasydeti.cz/wp-content/downloads/prava_ditete_CR.pdf

- PAPOUŠKOVÁ, Tereza. Cui liberi – otázka svěřování dětí do péče v judikatuře ÚS a ESLP. JURISPRUDENCE [online]. 2014(4) [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <http://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/cui-liberi-otazka-sverovani-deti-do-pece-v-judikature-us-a-eslp.m-33.html>
- WESTPHALOVÁ, Lenka a Romana ROGALEWICZOVÁ. Práva dítěte v rodičovském konfliktu. Právní rozhledy 19/2016, s. 660, Praha: C.H. Beck, 2016.

Soudní rozhodnutí

- Nález Ústavního soudu ze dne 28. března 1995, sp. zn. Pl. ÚS 20/1994.
- Nález Ústavního soudu ze dne 25. června 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/2001.
- Nález Ústavního soudu ze dne 20. ledna 2005, sp. zn. II. ÚS 363/2003.
- Nález Ústavního soudu ze dne 20. února 2007, sp. zn. II. ÚS 568/2006.
- Nález Ústavního soudu ze dne 2. dubna 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/2008.
- Nález Ústavního soudu ze dne 20. července 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/2009-5.
- Nález Ústavního soudu ze dne 26. srpna 2010, sp. zn. III. ÚS 3007/2009.
- Nález Ústavního soudu ze dne 2. listopadu 2010, sp. zn. I. ÚS 2661/2010.
- Nález Ústavního soudu ze dne 3. února 2011, sp. zn. III. ÚS 449/2006.
- Nález Ústavního soudu ze dne 26. května 2014, sp. zn. I. ÚS 2482/2013.
- Nález Ústavního soudu ze dne 30. května 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/2013.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. dubna. 1997, ve věci X, Y a Z proti Spojenému království, č. 21830/93.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. ledna 2000, Ignaccolo-Zenide proti Rumunsku, č. 31679/96.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. června 2004, Voleský proti České republice, č. 63627/00.

- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. ledna 2007, Kříž proti České republice, č. 26634/03.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. července 2007, K. a T. proti Finsku, č. 25702/94.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. června 2013, R. M. S. proti Španělsku, č. 28775/12.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. září 2014, Levin proti Švédsku, č. 35141/06.
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. února 2003, sp. zn. I. ÚS 297/2001.
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 23. srpna 2006, sp. zn. II. ÚS 371/2006.

Internetové zdroje

- Historie EU: Základní data o EU. EUROSOP.CZ: Věcně o Evropě [online]. [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/9021/sekce/zakladni-data-o-eu/>
- LOUŽEK, Marek. John Stuart Mill – Klasik liberalismu. CEVRO [online]. 2006, 13.10.2006 [cit. 2019-01-20]. Dostupné z: <http://www.cevro.cz/cs/193503-john-stuart-mill-klasik-liberalismu>
- MATOUŠKOVÁ, Lenka a Ludvík EGER. Human Rights Council (HRC) – Práva dětí [online]. 2010 [cit. 2019-03-02], Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Práva-dět%C3%AD-HRC.pdf>
- Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, 2008, Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>.
- Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte zavádějící postup předkládání oznámení. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí [online]. 2016 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://www.umpod.cz/urad/aktuality/opcni-protokol-k-umluve-o-pravech-ditete-zavadejici-postup-predkladani-oznameni/>
- Práva a postavení mladistvého obviněného. NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ ČESKÁ REPUBLIKA [online]. [cit. 2019-03-01].

Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/obvinny/prava-a-postaveni-mladistveho-obvinneho>

- Úmluva o právech dítěte. Unicef Česká republika [online]. [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://www.unicef.cz/aktualne/82292-umluva-o-pravech-ditete>
- Ústava ČR. Sofia [online]. 7.11.2005 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/sofia/pedagogove/spolvedy/metodickematerialy/Stranky/Ústava-ČR.aspx>